

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Kindermishandeling bespreekbaar maken op school: Een pilot-onderzoek naar een lespakket ontwikkeld door Team-Kim

Gubbels, J.; van der Put, C.E.; Hoefnagels, Cees

Publication date

2023

Document Version

Other version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Gubbels, J., van der Put, C. E., & Hoefnagels, C. (2023). *Kindermishandeling bespreekbaar maken op school: Een pilot-onderzoek naar een lespakket ontwikkeld door Team-Kim*. Research institute of Child Development and Education (RICDE), Universiteit van Amsterdam.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Kindermishandeling bespreekbaar maken op school

Een pilot-onderzoek naar een lespakket ontwikkeld door Team-Kim

Publicatiedatum

Juni 2023

Auteurs

Dr. Jeanne Gubbels (J.Gubbels@uva.nl)

Dr. Claudia van der Put (C.E.vanderPut@uva.nl)

Dr. Cees Hoefnagels (Cees.Hoefnagels@hu.nl)

Programmagroep Forensische Orthopedagogiek, Universiteit van Amsterdam.

Dit onderzoek is mede mogelijk gemaakt door Team-Kim, onderdeel van Stichting Stop Kindermishandeling

Dit onderzoek is financieel mogelijk gemaakt door Stichting SVLVF

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1. Inleiding	6
1.1 Herkennen en onthullen van kindermishandeling	6
1.2 Preventie van kindermishandeling op school	7
1.3 Schoolprogramma's over kindermishandeling.....	7
1.4 Lesprogramma Team-Kim	8
1.5 Het huidige onderzoek.....	9
2. Methode	11
2.2 Onderzoeksdesign.....	11
2.4 Instrumenten	13
2.4.1 Herkennen van kindermishandeling.....	14
2.4.2 Praten over kindermishandeling.....	14
2.4.3 Opvattingen over kindermishandeling	14
2.4.4 Handelen in situatie van mishandeling	14
2.4.5 Sociale normen.....	15
2.4.6 Overige vragen	15
2.5 Data-analyses.....	15
3. Resultaten	17
3.1 Herkennen van kindermishandeling	17
3.1.1 Herkennen van de aard.....	17
3.1.2 Herkennen van de ernst.....	18
3.2 Praten over kindermishandeling	19
3.3 Opvattingen over kindermishandeling	20
3.4 Handelen in situatie van kindermishandeling.....	21
3.5 Sociale normen	23
3.6 Overige vragen	24

3.7 Resultaten open vragen.....	25
4. Discussie.....	28
4.1 Beperkingen.....	30
4.2 Conclusies en adviezen.....	31
Bijlage 1: Overzicht en inhoud van de lessen van Team-Kim	32
Bijlage 2: Vignet en vragenlijst over fysieke kindermishandeling	34
Bijlage 3: Vignet en vragenlijst over psychische kindermishandeling.....	38
Bijlage 4: Vignet en vragenlijst over verwaarlozing.....	42
Bijlage 5: Overzicht van thema's voor open vragen.....	46

Samenvatting

Inleiding

Het bespreekbaar maken van kindermishandeling in de klas zou ervoor kunnen zorgen dat mishandeling eerder aan het licht komt en eerder stopt. Uit onderzoek blijkt dat voorlichtingsprogramma's over kindermishandeling op school kunnen zorgen voor bewustwording en het meer bespreekbaar maken van kindermishandeling (o.a. Davis & Gidycz, 2000; Gubbels et al., 2021a; Hoefnagels et al., 2021; Walsh et al., 2018). Echter, onderzoek naar dit soort programma's in Nederland is tot nu toe nog nauwelijks uitgevoerd. Het doel van dit pilot-onderzoek was dan ook om inzicht te verkrijgen in de effectiviteit van een lesprogramma ontwikkeld door Team-Kim, een programma waarbij ervaringsdeskundigen met kinderen in gesprek gaan over kindermishandeling. Specifiek werd onderzocht of kinderen die het lesprogramma van Team-Kim volgden afweken van de controleconditie met betrekking tot: (1) het herkennen van de aard en de ernst van kindermishandeling, (2) het praten over kindermishandeling, (3) opvattingen over schuld en toelaatbaarheid van kindermishandeling, (4) het handelen bij kindermishandeling en (5) waargenomen sociale normen ten aanzien van kindermishandeling.

Methode

In totaal werden 64 kinderen geïnccludeerd in dit onderzoek, waarvan 33 in de interventiegroep en 31 in de controlegroep. De participanten waren afkomstig van twee scholen, waarvan één reguliere basisschool (groep 6 en 7) en één school voor praktijk onderwijs (eerstejaars). In de klas werden vragenlijsten afgenomen, bestaande uit in totaal 20 vragen. De kinderen werden gevraagd vragen te beantwoorden aan de hand van een vignet, een verhaaltje met een fictieve hoofdpersoon in een benarde situatie 'ongeveer net zo oud als jij'. Er werden drie typen kindermishandeling opgenomen in de vignetten: fysieke kindermishandeling, psychische kindermishandeling en verwaarlozing. Voor het onderzoek werd gebruik gemaakt van een quasi-experimenteel 'posttest-only' onderzoeksdesign.

Resultaten

We vonden significante verschillen tussen de interventie- en controlegroep met betrekking tot het inschatten van de ernst van specifiek psychische kindermishandeling ($d = 0.594$). Dit betekent dat het verhaal over psychische kindermishandeling door de kinderen uit de Team-Kim groep als ernstiger werd beoordeeld dan door de kinderen in de controlegroep. De Team-Kim groep praten ook significant vaker over kindermishandeling in de klas ($V = 0.428$), al wordt dit waarschijnlijk bepaald doordat de gesprekken over kindermishandeling in de interventiegroep in het kader van de lessen van Team-Kim werden gevoerd. Daarnaast

vonden we verschillend tussen verhaalcondities met betrekking tot het herkennen van kindermishandeling ($V = 0.481$), waarbij het verhaal over verwaarlozing het minst vaak als kindermishandeling werd herkend. Ook werd het verhaal over verwaarlozing het minst erg gevonden. Er werden geen significante groepsverschillen gevonden aangaande opvattingen van kinderen over schuld en toelaatbaarheid van kindermishandeling, het handelen bij kindermishandeling en de waargenomen sociale normen ten aanzien van praten over mishandelingssituaties of het bieden van hulp.

Conclusie

Uit de resultaten blijkt dat kinderen die de lessen van Team-Kim volgden vaker de ernst van psychische kindermishandeling herkende en meer over kindermishandeling praatten in de klas. Omdat onze resultaten zijn gebaseerd op een kleine steekproef en een voormeting ontbreekt, adviseren wij om in de toekomst een grootschaliger onderzoek uit te voeren waarbij participanten willekeurig worden toegewezen aan een interventie- en controlegroep, waarbij zowel een voor- als nameting wordt gedaan. Op basis van de huidige resultaten zijn een aantal voorlopige aanbevelingen geformuleerd voor de verdere ontwikkeling en implementatie van het lesprogramma van Team-Kim.

1. Inleiding

Kindermishandeling is een groot maatschappelijk probleem. Kindermishandeling treft volgens onderzoek informant onderzoek jaarlijks naar schatting ongeveer 3 procent van alle kinderen in Nederland (Alink et al., 2018), en uit zelfrapportage onderzoek scholieren blijkt dit zelfs 12 procent te zijn (Schellingerhout & Ramakers, 2017). Slachtoffers van kindermishandeling hebben een verhoogd risico op lichamelijke, gedrags- en psychologische problemen (Alink et al., 2012; Jonson-Reid et al., 2012). Een effectieve preventie van kindermishandeling is daarom essentieel, en als er eenmaal sprake is van kindermishandeling is het zaak om dit zo snel mogelijk te stoppen. Door slachtoffers wordt meestal niet over kindermishandeling gesproken en het wordt vaak niet als zodanig herkend (Hoefnagels et al., 2014). Het bespreekbaar maken van kindermishandeling in de klas zou ervoor kunnen zorgen dat mishandeling eerder aan het licht komt en eerder stopt. Uit eerder onderzoek blijkt dat voorlichtingsprogramma's over kindermishandeling op school kunnen zorgen voor bewustwording en het meer bespreekbaar maken van kindermishandeling (o.a. Davis & Gidycz, 2000; Gubbels et al., 2021a; Hoefnagels et al., 2021; Walsh et al., 2018). Echter, onderzoek naar dit soort programma's in Nederland is tot nu toe nog nauwelijks uitgevoerd. Het doel van het huidige pilot-onderzoek is dan ook om inzicht te verkrijgen in de effectiviteit van een lesprogramma ontwikkeld door Team-Kim, een programma waarbij ervaringsdeskundigen met kinderen in gesprek gaan over kindermishandeling

1.1 Herkennen en onthullen van kindermishandeling

De meeste kinderen onthullen kindermishandeling niet op het moment dat ze worden blootgesteld aan de mishandeling, waardoor dit vaak lang voortduurt (Finkelhor et al., 2013; Gonzalez et al., 1993; Russell & Bolen, 2000; Schellingerhout & Ramakers, 2017). Dit kan komen doordat kinderen het geheimhouden, maar ook doordat slachtoffers en mensen in en buiten het gezin kindermishandeling niet als zodanig herkennen. Uit interviews met ervaringsdeskundigen blijkt dat slachtoffers vaak zelf niet bewust van zijn dat ze mishandeld worden, omdat ze niet weten dat het 'niet normaal' is (Gubbels et al., 2021b). Daarnaast kunnen verschillende factoren van invloed zijn op het herkennen van kindermishandeling, zoals de mate waarin schuld wordt toegeschreven aan het kind en de mening van kinderen over het toegestaan zijn van bepaalde vormen van kindermishandeling. Het vermogen om kindermishandeling te herkennen is echter een belangrijke voorwaarde voor het melden en uiteindelijk stoppen ervan (Dubowitz & Bennett, 2007; Lemaigre et al., 2017). Initiatieven die gericht zijn op het praten over (mogelijke) mishandeling en het herkennen van

verschillende vormen van kindermishandeling door kinderen zouden er daarom voor kunnen zorgen dat mishandeling eerder aan het licht komt en eerder stopt.

1.2 Preventie van kindermishandeling op school

De school speelt een belangrijke rol bij preventie van kindermishandeling. Ten eerste bevinden leraren en andere professionals op scholen zich in een unieke positie om kindermishandeling te signaleren gegeven het dagelijkse contact dat zij hebben met kinderen. Deze nabijheid stelt hen in staat om veranderingen in het gedrag en het uiterlijk van kinderen te observeren en mogelijke signalen van kindermishandeling te herkennen (Gilbert et al., 2009b). Ten tweede is de schoolsetting ideaal voor de implementatie van preventieprogramma's, omdat binnen deze setting de algemene bevolking kan worden bereikt en omdat op een relatief kostenefficiënte manier veel kinderen kunnen worden bereikt (Asawa et al., 2008; Dhooper & Schneider, 1995). Ten slotte komt uit eerder onderzoek dat jongeren via themalessen op school graag voorgelicht willen worden over kindermishandeling (NJR, 2013) en vinden zowel kinderen als ouders voorlichting op school de beste manier om kindermishandeling te voorkomen (Pieper & De Haan, 2017).

In een eerder onderzoek gaven ervaringsdeskundige jongeren aan dat voorlichting hen enorm had kunnen helpen om mishandeling of verwaarlozing eerder te herkennen in hun situatie (Gubbels et al., 2021b). Zij zien een groot aandeel van voorlichting in het vergroten van het bewustzijn van kinderen, eerder herkennen van kindermishandeling, versterken van hulpbronnen, verminderen van schuldgevoelens en aanzetten tot praten over misbruik. Tegelijkertijd laat onderzoek echter zien dat er nog heel weinig aandacht is voor kindermishandeling op Nederlandse scholen (Gubbels et al. 2021c; NJR, 2013).

1.3 Schoolprogramma's over kindermishandeling

Schoolprogramma's over kindermishandeling zijn vaak gericht op het vergroten van kennis over kindermishandeling en/of op het bij kinderen aanleren van beschermende vaardigheden, om zo het risico op kindermishandeling te verlagen (Blakey & Thigpen, 2015). Door deze kennis en vaardigheden zouden kinderen zich meer bewust worden van onveilige situaties of potentieel misbruik en worden kinderen gestimuleerd om kindermishandeling te onthullen (Ko & Cosden, 2001). De onderwerpen die vaak behandeld worden tijdens voorlichtingsprogramma's zijn het herkennen van mishandelingssituaties, het onthullen van mishandeling aan vertrouwde volwassenen, 'nee' leren zeggen in risicosituaties, en leren dat kinderen nooit zelf de oorzaak zijn van misbruik of mishandeling (MacIntyre & Carr, 2000;

Nickerson et al. 2019). Voorlichtingsprogramma's verschillen in onderwerpen die behandeld worden, de manier waarop het programma wordt uitgevoerd (en degenen die het programma uitvoeren), de leeftijd van de deelnemende kinderen, en de lengte van het programma (Davis & Gidycz, 2000).

In Nederland zijn verschillende schoolprogramma's beschikbaar waarin voorlichting over kindermishandeling centraal staat, zoals het lespakket 'Klokhuis over Kindermishandeling' (Het Klokhuis, 2013). Dit educatieve programma is ontwikkeld door het televisieprogramma Het Klokhuis van de NTR, in samenwerking met de Bernard van Leer Foundation. Het programma bestaat uit een website, een lespakket en vier Klokhuisuitzendingen over de verschillende aspecten van mishandeling. Het doel van dit programma is de communicatie over kindermishandeling te stimuleren bij kinderen, ouders en leerkrachten. Hoefnagels en collega's (2014; 2021) onderzochten de effectiviteit van 'Klokhuis over kindermishandeling' en vonden dat kinderen na deelname aan het programma meer communiceren over kindermishandeling en beter in staat zijn om kindermishandeling te herkennen.

1.4 Lesprogramma Team-Kim

Team-Kim geeft voorlichting over kindermishandeling aan kinderen, jongeren en professionals in Nederland aan de hand van persoonlijke verhalen van ervaringsdeskundige jongvolwassene. Het doel van Team-Kim is om kindermishandeling bespreekbaar te maken. Daarnaast willen ze de aanpak tegen kindermishandeling te verbeteren door: (a) kennis en ervaringsdeskundigheid in te zetten voor concrete en effectieve preventie, (b) vroegtijdige signalering van kindermishandeling en huiselijk geweld, en (c) het taboe over dit onderwerp te doorbreken. Team-Kim bestaat uit ongeveer 15 jongvolwassenen tussen de 18 en 35 jaar oud, met diverse culturele achtergronden. De ervaringsdeskundigen zijn getraind in het geven van voorlichting, het spreken op congressen en in het geven van advies.

Om ervoor te zorgen dat kindermishandeling ook bespreekbaar wordt in de klas, heeft Team-Kim een lesprogramma ontwikkeld voor de groepen 5 tot en met 8 van de basisschool. Tijdens de lessen gaan ervaringsdeskundige jongeren in gesprek gaat met kinderen over kindermishandeling. Het programma van Team-Kim wordt ook inzet op het speciaal onderwijs en in de eerste klas van het praktijk onderwijs. Hierbij is altijd een gespreksleider aanwezig om de lessen te structureren en een veilige omgeving te creëren. Het zijn interactieve lessen waarbij kinderen zelf gaan nadenken over wat kindermishandeling is en welke vormen van hulp er zijn. Kinderen leren dat kindermishandeling schadelijk is en tegen hun

fundamentele kinderrechten in gaat. Kinderen leren waar ze binnen en buiten de school terecht kunnen als ze het zelf meemaken of als een vriendje het meemaakt. De leraren krijgen vooraf een door Team-Kim samengestelde training om hen voor te bereiden op de lessen. Tijdens deze training leren de leraren dat zij een belangrijke signalerende functie hebben en maken ze kennis met belangrijke partners, zoals Veilig Thuis en de wijkagent. Het programma duurt in totaal zes weken en de lessen vinden één of twee uur per week plaats. Voor een overzicht en de inhoud van de lessen, zie Bijlage 1.

1.5 Het huidige onderzoek

Het doel van het huidige pilot-onderzoek is om inzicht te verkrijgen in de effectiviteit van een lesprogramma ontwikkeld door Team-Kim. Aangezien het hoofddoel van dit programma overeenkomt met die van het door Hoefnagels en collega's (2014; 2021) onderzochte 'Klokhuis over kindermishandeling', namelijk het bespreekbaar maken van kindermishandeling, werd voor het huidige onderzoek gekozen voor een vergelijkbare onderzoeksopzet. Zo komen de meetinstrumenten en de onderzochte concepten overeen met het Klokhuis onderzoek.

In het huidige pilot-onderzoek is middels een posttest-only quasi-experimenteel design onderzocht of kinderen die het lesprogramma van Team-Kim volgden beter de aard en de ernst van mishandelingssituaties herkennen en vaker over kindermishandeling praten, ten opzichte van kinderen uit de controlegroep. Daarnaast wordt ook bekeken of drie vormen van mishandeling (d.w.z. fysiek, psychisch, en verwaarlozing) evenredig worden herkend als kindermishandeling. Ook is onderzocht of het lesprogramma invloed heeft op de opvattingen van kinderen over kindermishandeling, het handelen in mishandelingssituaties, en hun kijk op sociale normen ten aanzien van kindermishandeling (d.w.z. wat denken zij dat hun klasgenoten of ouders normaal vinden).

De volgende onderzoeksvragen stonden centraal:

Herkennen van de aard en de ernst van kindermishandeling

1. Zijn er verschillen tussen de Team-Kim groep en controlegroep met betrekking tot het herkennen van de aard en de ernst van kindermishandeling?
2. Heeft de vorm van kindermishandeling (d.w.z. fysiek, psychisch, verwaarlozing) invloed op het op het herkennen van de aard en de ernst van kindermishandeling?

3. Zijn er verschillen tussen de Team-Kim groep en controlegroep met betrekking tot het herkennen van de aard en de ernst van specifieke vormen van kindermishandeling?

Praten over kindermishandeling

4. Zijn er verschillen tussen de Team-Kim groep en controlegroep met betrekking tot het praten over kindermishandeling?

Opvattingen over kinderen mishandeling

5. Zijn er verschillen tussen de Team-Kim groep en controlegroep met betrekking tot opvattingen over schuld en toelaatbaarheid van kinderen mishandeling?

Handelen bij kindermishandeling (bijv. aan iemand vertellen, hulp zoeken)

6. Zijn er verschillen tussen de Team-Kim groep en controlegroep met betrekking tot het handelen in situaties van kindermishandeling?

Sociale normen ten aanzien van praten over mishandelingsituaties of het bieden van hulp

7. Zijn er verschillen tussen de Team-Kim groep en controlegroep met betrekking tot sociale normen ten aanzien van kindermishandeling?

2. Methode

Om antwoord te geven op de onderzoeksvragen zijn vragenlijsten afgenomen bij een groep kinderen die de lessen van Team-Kim hebben ontvangen en een groep kinderen die deze lessen niet hebben ontvangen. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de procedure van de dataverzameling, het gekozen onderzoeksdesign, de beschrijving van de deelnemers, de instrumenten die gebruikt zijn en de analyses die zijn uitgevoerd.

2.1 Procedure

Om deelnemers te werven voor het onderzoek werd Team-Kim aangeschreven en samen met de interim directeur van Team-Kim is overlegd over de procedure van het onderzoek. Gezien de korte tijdsperiode waarin het onderzoek moest worden uitgevoerd, zijn voor dit onderzoek enkel drie scholen benaderd voor deelname. De scholen waar de lessen van Team-Kim worden gegeven hebben zichzelf aangemeld voor het lespakket, zo ook de deelnemende scholen uit dit onderzoek. Om scholen te werven, zocht Team-Kim contact met de scholen. Eén school gaf uiteindelijk aan niet mee te willen doen omdat zij geen moment meer zagen om vóór de zomervakantie de vragenlijsten af te nemen in de klas. De contactpersonen (docenten en een intern begeleider) van de twee scholen die wel aangaven te willen deelnemen aan het onderzoek ontvingen een mail met gedetailleerde informatie over het doel en de procedure van het onderzoek. Zij kregen tevens de vragenlijsten opgestuurd met de bijbehorende vignetten (zie “Instrumenten”). In de mail werd aangegeven dat zij deze vragenlijsten op een zelf aangewezen moment konden uitdelen in de klas en dat het hierbij belangrijk was dat de drie verschillende verhaalcondities (fysieke mishandeling, psychische mishandeling, en verwaarlozing) ongeveer evenredig en willekeurig over de kinderen in de klas te verdelen. Tevens werd hen gevraagd om uiterlijk twee weken voorafgaand aan het afnemen van de vragenlijst de ouders van de kinderen te informeren over het doel en de procedure van het onderzoek. Hiervoor werd een door de onderzoekers opgestelde informatiemail meegestuurd.

De vragenlijsten werden in juni 2022 afgenomen. Het afnemen van de vragenlijsten gebeurde klassikaal en duurde ongeveer 30 minuten. Hierbij waren de docenten van de betreffende klassen aanwezig. De ingevulde vragenlijsten werden vervolgens per mail of per post opgestuurd naar de onderzoekers.

2.2 Onderzoeksdesign

Voor het onderzoek werd gebruik gemaakt van een quasi-experimenteel ‘posttest-only’ onderzoeksdesign. Dat betekent dat er twee condities werden onderscheiden en met elkaar vergeleken, een experimentele conditie en een controle conditie. De experimentele conditie werd gevormd door kinderen in de klassen die het lespakket van Team-Kim hebben ontvangen. De controleconditie bestond uit kinderen in klassen binnen dezelfde scholen die dit lespakket niet hebben ontvangen. In het onderzoeksdesign werd alleen een nameting uitgevoerd (T1), kort na afloop van de lessen (praktijkschool) ofwel vijf maanden na afloop van de lessen (basisschool). Er is gekozen voor een posttest-only design omdat het gezien de geringe tijdsperiode waarin het onderzoek moest worden uitgevoerd niet mogelijk was om een voormeting uit te voeren. Het voordeel van een posttest-only design is dat resultaten niet kunnen worden beïnvloed door deelname aan het onderzoek, waarbij de veronderstelling is dat het invullen van vragenlijsten tijdens een voormeting zou kunnen leiden tot meer aandacht en meer communicatie over dit kindermishandeling (Morgan & Renbarger, 2018).

2.3 Deelnemers

In totaal vulden 64 kinderen de vragenlijsten in. Hiervan zaten er 33 in de interventiegroep en 31 in de controlegroep. De participanten waren afkomstig van twee scholen, waarvan één reguliere basisschool (groep 6 en 7) en één school voor praktijk onderwijs (eerstejaars). In Tabel 1 staan de demografische kenmerken van de interventiegroep en de controlegroep. Om de anonimiteit van de deelnemende kinderen zoveel mogelijk te bewaken, is er voor gekozen om zo min mogelijk identificerende gegevens te verzamelen. Er was daarom alleen informatie beschikbaar over de groep (groep 6, 7 of eerste jaar van praktijkonderwijs), de school (reguliere basisschool of praktijkonderwijs), het meetmoment (direct na afloop van de lessen van Team-Kim of 5 maanden hierna) en de verhaalconditie (fysieke mishandeling, psychische mishandeling, en verwaarlozing; zie “Instrumenten”). Om te kunnen vaststellen of de interventie- en controlegroep verschillen op de kenmerken waarover informatie beschikbaar was, zijn chi-kwadraat analyses uitgevoerd. Hieruit bleek dat de groep of klas waar de kinderen in zaten significant verschilde tussen de interventie- en controlegroep. Er zaten significant meer kinderen uit de interventiegroep in groep 7 en het eerste jaar praktijkonderwijs ten opzichte van de controlegroep, wat suggereert ook dat de kinderen uit de interventiegroep ouder zijn dan de kinderen uit de controlegroep. Dit verschil is te verklaren door dat het voor de deelnemende reguliere basisschool helaas niet mogelijk was om de vragenlijsten voor de controlegroep af te nemen bij dezelfde jaargroep als de interventiegroep. Er werden geen significante verschillen gevonden voor de school waar

de kinderen van afkomstig waren, de tijd tussen het afnemen van de vragenlijsten en het einde van de lessen, en de verhaalconditie.

Tabel 1

Demografische Kenmerken van de Onderzoeksgroep

	Team-Kim (n = 33)	Controle (n = 31)	Totaal (n = 64)	Vershil tussen de groepen
	n (%)	n (%)	n (%)	
Groep				$\chi^2(2) = 5.034^{***}$
Groep 6	0 (0.0) _a	21 (67.7) _b	21 (32.8)	
Groep 7	24 (72.7) _a	0 (0.0) _b	24 (37.5)	
Eerste jaar praktijkonderwijs	9 (27.3) _a	10 (32.3) _a	19 (29.7)	
School				$\chi^2(1) = 0.190$
Reguliere basisschool	24 (72.7)	21 (67.7)	45 (70.3)	
Praktijk onderwijs	9 (27.3)	10 (32.3)	19 (29.7)	
Meetmoment				$\chi^2(1) = 0.190$
Posttest	9 (27.3)	10 (32.3)	19 (29.7)	
5 maanden na einde lessen	24 (72.7)	21 (67.7)	45 (70.3)	
Verhaalconditie				$\chi^2(2) = 0.459$
Fysieke mishandeling	11 (33.3)	8 (25.8)	19 (29.7)	
Psychische mishandeling	10 (30.3)	11 (35.5)	21 (32.8)	
Verwaarlozing	12 (36.4)	12 (38.7)	24 (37.5)	

Noot. Letters (“a” en “b”) geven aan of percentages in interventie- en controlegroep significant van elkaar verschillen. Percentages met dezelfde letters verschillen niet van elkaar op het significant niveau van 0.5.

*** $p < .001$.

2.4 Instrumenten

De meeste vragen werden gesteld aan de hand van een vignet, een verhaaltje met een fictieve hoofdpersoon in een benarde situatie ‘ongeveer net zo oud als jij’. Er werden drie typen kindermishandeling opgenomen in de vignetten: fysieke kindermishandeling, psychische kindermishandeling en verwaarlozing. De vignetten over fysieke en psychische mishandeling zijn ontwikkeld in het kader van eerder onderzoek naar de preventie van kindermishandeling (Hoefnagels, 2001), en gaan respectievelijk over Samira en Bas. Het vignet over verwaarlozing is ontwikkeld in het kader van een onderzoek naar het effect van ‘Klokhuis over kindermishandeling’ (Hoefnagels et al., 2021), en gaat over Jordi. De vragenlijst en bijbehorende vignetten zijn door Hoefnagels en collega’s (2021) getest om de bruikbaarheid en betrouwbaarheid vast te stellen. Uit deze test bleek dat kinderen voldoende begrepen wat er met de vragen bedoeld werd en dat er voldoende spreiding in de antwoorden zat. Voor het huidige onderzoek werd gebruik gemaakt van een verkorte versie van de

vragenlijsten. Deze bestonden in totaal uit 20 vragen. De vragenlijsten met de vignetten zijn opgenomen in Bijlage 2, 3 en 4. Zoals te zien in deze vragenlijsten, zijn de meeste vragen gedeeltelijk open gesteld, zodat de kinderen de mogelijkheid kregen om hun gekozen antwoord te onderbouwen. Zo zien bijvoorbeeld bij vraag 1 van de vragenlijst over fysieke kindermishandeling ('Is het de schuld van Samira dat haar vader zo boos wordt?') de antwoordopties er als volgt uit: 'Ja, omdat...'; 'Nee, omdat...'; en 'Misschien, omdat...'. Hieronder wordt aangegeven hoe de verschillende constructen van dit onderzoek worden gemeten, waarbij een voorbeeldvraag uit één van de drie versies wordt gegeven.

2.4.1 Herkennen van kindermishandeling

Het herkennen van de aard en ernst van kindermishandeling werd gemeten doormiddel van de vraag: 'Vind jij dit kindermishandeling?' (Ja, Nee of Misschien). Daarnaast werd doormiddel van een 5-punts Likert schaal onderzocht hoe erg het kind de beschreven situatie vindt. Deze vraag luidt als volgt: 'Ben je het eens met de volgende zin? 'Ik vind het heel erg hoe het bij Samira/Bas/Jordi thuis gaat'' (Helemaal niet mee eens; Niet mee eens; Neutraal; Mee eens; of Helemaal mee eens)

2.4.2 Praten over kindermishandeling

In hoeverre kinderen praten over kindermishandeling werd onderzocht doormiddel van drie vragen: (1) 'Is er in de klas wel eens gepraat over kindermishandeling?' (Ja of Nee); (2) 'Vorige maand was de maand juni. Is er in juni in de klas gepraat over kindermishandeling?' (Ja of Nee); en (3) 'Heb jij in juni na schooltijd gepraat over kindermishandeling?' (Ja of Nee).

2.4.3 Opvattingen over kindermishandeling

De opvattingen van de kinderen over schuld werd onderzocht doormiddel van de vraag: 'Is het de schuld van Bas dat zijn vader zo boos wordt?' (Ja, Nee of Misschien). De mening van de kinderen over in hoeverre mishandeling of verwaarlozing toelaatbaar is, is onderzocht met de vraag: 'Mag de vader van Bas hem uitschelden?' (Ja, Nee of Misschien).

2.4.4 Handelen in situatie van mishandeling

Om te onderzoeken of kinderen zouden praten over mogelijke mishandeling of verwaarlozing en of ze hulp zouden zoeken, werden er drie vragen gesteld: (1) 'Stel dat bij jou thuis net zo iets gebeurt als bij Samira/Bas/Jordi. Zou je dan aan iemand vertellen wat er

gebeurt?’ (Ja, Nee of Misschien); (2) ‘Als jij Samira/Bas/Jordi was, zou jij het dan vertellen aan jullie juf (of meester)?’ (Ja, Nee of Misschien); en (3) ‘Als jij Samira/Bas/Jordi was, zou jij dan hulp zoeken?’ (Ja, Nee of Misschien).

Om te onderzoeken aan wie kinderen het zouden vertellen als ze zich verplaatsen in de situatie van het kind uit het vignet werden er twee vragen gesteld, namelijk: (1) ‘Als Samira/Bas/Jordi haar geheim – dat haar vader haar slaat als hij kwaad is – niet langer wil bewaren, aan wie kan ze het dan vertellen?’ (drie invulopties); en (2) ‘Stel dat bij jou thuis net zo iets gebeurd als bij Samira/Bas/Jordi, tegen wie zou je dit het eerste vertellen?’ (top 3).

2.4.5 Sociale normen

Om de perceptie van kinderen te onderzoeken over de sociale normen ten opzichte van het bieden van hulp aan leeftijdsgenoten in mishandelingssituaties en het praten over mishandeling en verwaarlozing, werden drie vragen gesteld: (1) ‘Stel je voor dat jij Samira/Bas/Jordi kent. Vinden andere kinderen in je klas dat je zou moeten helpen?’ (Ja, Nee of Misschien); (2) ‘Stel je voor dat jij Samira/Bas/Jordi kent. Vinden je ouders dat je zou moeten helpen?’ (Ja, Nee of Misschien); en (3) ‘Stel dat bij jou thuis net zo iets gebeurt als bij Samira/Bas/Jordi. Vinden andere kinderen in je klas dat je hierover moet praten?’ (Ja, Nee of Misschien).

2.4.6 Overige vragen

De vijf overige vragen die werden gesteld waren: (1) ‘Stel je kent Samira/Bas/Jordi, kun je iets doen om hem/haar te helpen?’ (Ja, Nee of Misschien); (2) ‘Vind jij dat er hulp moet komen?’ (Ja voor Samira; Ja voor de vader; Ja voor Samira en haar vader; Nee); (3) ‘Stel je voor dat iemand als Samira/Bas/Jordi bij jou in de klas zit. Hij/zij vertelt jullie juf (meester) zijn geheim. Denk je dat de juf (meester) hem/haar gelooft?’ (Ja, Nee of Misschien); (4) ‘Ken jij iemand die wel eens een klap krijgt van zijn vader of moeder?’ (Ja, Nee of Weet ik niet zeker); en (5) ‘Heeft een ander kind jou wel eens verteld dat hij of zij wel eens een klap krijgt?’ (Ja, Nee of Weet ik niet zeker).

2.5 Data-analyses

Om de ingevulde vragenlijsten te analyseren en te onderzoeken of er significante verschillen zijn tussen onderzoeksgroepen of verhaalcondities op de onderzochte constructen, is gebruik gemaakt van beschrijvende statistiek. In SPSS, versie 25.0 (IBM Corp, 2017), zijn *t*-toetsen, chi-kwadraat toetsen en *F*-toetsen uitgevoerd om deze verschillen te onderzoeken.

Daarnaast werden passende effectgroottes berekend. Om de antwoorden op de open vragen de analyseren, zijn deze met elkaar vergeleken om te komen tot overlappende thema's. Een overzicht van deze thema's, en bijbehorende uitspraken van de kinderen, is opgenomen in Bijlage 5.

3. Resultaten

Hieronder worden de resultaten weergegeven van de analyses die zijn uitgevoerd om de onderzoeksvragen te beantwoorden.

3.1 Herkennen van kindermishandeling

3.1.1 Herkennen van de aard

Allereerst werd onderzocht of het oordeel over kindermishandeling (of een kind een situatie wel of niet als kindermishandeling beoordeelt) verschilt tussen de groep kinderen die de lessen van Team-Kim ontvingen en de kinderen uit de controlegroep (zie Tabel 2). Er bleek geen significant verschil te zijn tussen deze groepen wat betreft het herkennen van kindermishandeling. De meeste kinderen uit de onderzoeksgroep beoordeelde de situatie als kindermishandeling (65.1%),

Tabel 2

Herkennen van Kindermishandeling Onderzoeksgroepen

	Team-Kim (<i>n</i> = 33)	Controle (<i>n</i> = 30)	Totaal (<i>n</i> = 63)			
	<i>n</i> (%)	<i>n</i> (%)	<i>n</i> (%)	$\chi(2)^2$	<i>p</i>	<i>V</i>
Vind jij dit kindermishandeling?				0.287	.866	.067
Ja	22 (66.7)	19 (63.3)	41 (65.1)			
Nee	7 (21.2)	8 (26.7)	15 (23.8)			
Misschien	4 (12.1)	3 (10.0)	7 (11.1)			

Noot. *V* = Cramer's *V*.

Het herkennen van kindermishandeling bleek wel significant te verschillen tussen de verhaalcondities (Tabel 3). Hierbij was er sprake van een middelgroot effect van de verhaalcondities op het herkennen van kindermishandeling ($V = 0.481$; Cohen, 1988). Uit de analyses bleek dat fysieke kindermishandeling in alle gevallen als zodanig werd herkend (100%). De beschrijving van psychische mishandeling werd ook door de meeste kinderen (80%) herkend als kindermishandeling. Verwaarlozing werd slechts door 25% van de kinderen in die verhaalconditie herkend als kindermishandeling, en 50% van de kinderen vonden dit geen kindermishandeling. Er was echter geen significant verschil tussen de Team-Kim groep en de controlegroep binnen de verschillende verhaalcondities (zie Tabel 4).

Tabel 3

Herkennen van Kindermishandeling Verhaalcondities

	Fysiek	Psychisch	Verwaarlozing	Totaal	$\chi(1)^2$	p	V
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)			
Vind jij dit kindermishandeling?					29.208	<.001***	.481
Ja	19 (100.0) _a	16 (80.0) _b	6 (25.0) _c	41 (65.1)			
Nee	0 (0.0) _a	3 (15.0) _a	12 (50.0) _b	15 (23.8)			
Misschien	0 (0.0) _a	1 (5.0) _{a,b}	6 (25.0) _b	7 (11.1)			

Noot. V = Cramer's V ; Letters ("a", "b" en "c") geven aan of percentages in interventie- en controlegroep significant van elkaar verschillen. Percentages met dezelfde letters verschillen niet van elkaar op het significant niveau van 0.5.

*** $p < .001$.

Tabel 4

Herkennen van Kindermishandeling Onderzoeksgroepen per Verhaalconditie

Vind jij dit kindermishandeling?	Team-Kim ($n = 33$)	Controle ($n = 30$)	Totaal ($n = 63$)	$\chi(2)^2$	p	V
	n (%)	n (%)	n (%)			
Fysieke mishandeling ($n = 19$)				-	-	-
Ja	11 (100.0)	8 (100.0)	19 (100.0)			
Nee	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)			
Misschien	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)			
Psychische mishandeling ($n = 20$)				4.250	.119	.461
Ja	9 (90.0)	7 (70.0)	16 (80.0)			
Nee	0 (0.0)	3 (30.0)	3 (15.0)			
Misschien	1 (10.0)	0 (0.0)	1 (5.0)			
Verwaarlozing ($n = 24$)				1.000	.607	.204
Ja	2 (16.7)	4 (33.3)	6 (25.0)			
Nee	7 (58.3)	5 (41.7)	12 (50.0)			
Misschien	3 (25.0)	3 (25.0)	6 (25.0)			

Noot. V = Cramer's V .

3.1.2 Herkennen van de ernst

Naast de vraag of de situatie uit het verhaaltje volgens het kind kindermishandeling is, is ook gevraagd hoe erg het kind de beschreven situatie vindt. Hierbij betekende score 1 dat het kind de situatie helemaal niet erg vindt en een score 5 dat het kind de situatie heel erg vindt. Zoals te zien is in Tabel 5, is er een significant verschil tussen de verschillende verhaalcondities in het oordeel over de ernst van de kindermishandeling. Het verhaal over fysieke kindermishandeling werd door de kinderen als het ergst beoordeeld en het verhaal over verwaarlozing als het minst erg. Kinderen die lessen van Team-Kim hebben gevolgd beoordelen de beschreven situaties over het algemeen als ernstiger dan kinderen die deze

lessen niet hebben gevolgd, maar het verschil is niet significant (zie Tabel 6). Echter, kinderen die de lessen van Team-Kim volgde beoordeelde het verhaal over psychische kindermishandeling wel significant erger dan de kinderen uit de controlegroep ($t[18] = 1.329$, $p = .031$). De lessen van Team-Kim hebben een middelgroot effect op het herkennen van de ernst van psychische kindermishandeling ($d = 0.594$; Cohen, 1988).

Tabel 5

Inschatting Ernst van Kindermishandeling Verhaalcondities

Hoe erg vind jij dit?	Fysiek ($n = 19$)	Psychisch ($n = 20$)	Verwaarlozing ($n = 23$)	Totaal ($n = 62$)		
	$M (SD)$	$M (SD)$	$M (SD)$	$M (SD)$	$F(2, 59)$	p
Ernst	4.6 (1.0)	3.9 (1.4)	3.6 (1.0)	4.0 (1.2)	3.821	.028*

* $p < .05$

Tabel 6

Inschatting Ernst van Kindermishandeling Onderzoeksgroepen

Hoe erg vind jij dit?	Team-Kim ($n = 33$)	Controle ($n = 29$)	Totaal ($n = 62$)			
	$M (SD)$	$M (SD)$	$M (SD)$	t	p	d
Ernst	4.1 (1.1)	3.8 (1.3)	4.0 (1.2)	1.061	.293	.250
Ernst fysieke mishandeling	4.5 (1.2)	4.8 (0.7)	4.6 (1.0)	-0.614	.327	.285
Ernst psychische mishandeling	4.3 (0.9)	3.5 (1.6)	3.9 (1.4)	1.329	.031*	.594
Ernst verwaarlozing	3.8 (1.2)	3.5 (0.8)	3.6 (1.0)	0.677	.254	.288

Noot. $d =$ Cohen's d

* $p < .05$.

3.2 Praten over kindermishandeling

Ter beantwoording van de derde onderzoeksvraag werd onderzocht of er verschillen zijn tussen de onderzoeksgroepen in de mate waarin kinderen wel eens over kindermishandeling praten, in de klas of na school (zie Tabel 7). Significant meer kinderen in de Team-Kim groep (ten opzichte van de controlegroep) gaven aan het wel eens in de klas te hebben gehad over kindermishandeling, waarbij sprake was van een gemiddelde effectgrootte ($V = 0.428$). Er werden geen significante verschillen gevonden tussen de groepen voor het bespreken van kindermishandeling in de afgelopen maand in de klas of na school.

Tabel 7*Praten over Kindermishandeling*

	Team-Kim (n = 33)	Controle (n = 31)	Totaal (n = 64)			
	n (%)	n (%)	n (%)	$\chi(1)^2$	p	V
Is er in de klas wel eens gepraat over kindermishandeling?				11.530	.001**	.428
Ja	32 (97.0)	19 (63.3)	51 (81.0)			
Nee	1 (3.0)	11 (36.7)	12 (19.0)			
Is vorige maand in de klas gepraat over kindermishandeling?				0.035	.852	.024
Ja	17 (53.1)	15 (55.6)	32 (54.2)			
Nee	15 (46.9)	12 (44.4)	27 (45.8)			
Heb je vorige maand na school gepraat over kindermishandeling?				1.527	.217	.157
Ja	4 (12.1)	7 (24.1)	11 (17.7)			
Nee	29 (87.9)	22 (75.9)	51 (82.3)			

Noot. V = Cramer's V

** p < .01

3.3 Opvattingen over kindermishandeling

Om verdere opvattingen van kinderen over kindermishandeling te onderzoeken, werden, werden vragen gesteld over schuld en toelaatbaarheid van kindermishandeling (zie Tabel 8). De meeste kinderen vonden dat de kinderen uit de verschillende verhalen niet de schuld hadden van de mishandelingssituatie (75%). We vonden hiervoor geen significante verschillen tussen de kinderen die de lessen van Team-Kim kregen en de kinderen die de lessen niet kregen. Ook vonden de meeste kinderen dat de ouder niet zo mag handelen als in het verhaal wordt beschreven (73.4%), maar werd er weer geen verschil gevonden tussen de kinderen in de interventie- en controlegroep.

Tabel 8*Opvattingen over Kindermishandeling*

Mishandelingssituatie	Team-Kim (n = 33)	Controle (n = 31)	Totaal (n = 64)			
	n (%)	n (%)	n (%)	$\chi(2)^2$	p	V
Eigen schuld?				2.540	.281	.199
Ja	3 (9.1)	7 (22.6)	10 (15.6)			
Nee	26 (78.8)	22 (71.0)	48 (75.0)			
Misschien	4 (12.1)	2 (6.5)	6 (9.4)			
Mag de ouder dit doen?				1.816	.403	.168
Ja	6 (18.2)	4 (12.9)	10 (15.6)			
Nee	22 (66.7)	25 (80.6)	47 (73.4)			

Misschien	5 (15.2)	2 (6.5)	7 (10.9)

Noot. V = Cramer's V

3.4 Handelen in situatie van kindermishandeling

Aan de hand van de drie verschillende verhalen over mishandeling is aan de kinderen gevraagd wat zij zouden doen als ze in een vergelijkbare situatie zouden zitten als het kind uit het verhaal (Tabel 9). In totaal zou 66.7% van de kinderen het aan iemand vertellen, 64.1% zou het aan de juf of meester vertellen, en 70.3% zou hulp zoeken in een vergelijkbare situatie. Er waren geen significante verschillen in de antwoorden tussen de kinderen uit de interventie- en controlegroep.

Tabel 9

Handelen in Situatie van Mishandeling

In een vergelijkbare situatie	Team-Kim (n = 33)	Controle (n = 31)	Totaal (n = 64)			
	n (%)	n (%)	n (%)	$\chi(2)^2$	p	V
Zou je het aan iemand vertellen?				2.291	.318	.191
Ja	22 (66.7)	20 (66.7)	42 (66.7)			
Nee	8 (24.2)	4 (13.3)	12 (19.0)			
Misschien	3 (9.1)	6 (20.0)	9 (14.3)			
Zou je het vertellen aan juf of meester?				1.258	.533	.140
Ja	19 (57.6)	22 (71.0)	41 (64.1)			
Nee	5 (15.2)	3 (9.7)	8 (12.5)			
Misschien	9 (27.3)	6 (19.4)	15 (23.4)			
Zou je dan hulp zoeken?				0.614	.736	.098
Ja	24 (72.7)	21 (67.7)	45 (70.3)			
Nee	4 (12.1)	3 (9.7)	7 (10.9)			
Misschien	5 (15.2)	7 (22.6)	12 (18.8)			

Noot. V = Cramer's V

Om de vijfde onderzoeksvraag te beantwoorden, werd onderzocht aan wie kinderen het zouden vertellen als ze zich verplaatsen in de situatie van het kind uit het vignet. Er werden 19 verschillende personen genoemd aan wie het kind uit het vignet zijn/haar geheim zou kunnen vertellen (Tabel 10). Leraren (juffen of meesters) werden het vaakst genoemd (24.6%) door de kinderen, daarna vrienden of vriendinnen (20.6%) en daarna verschillende familieleden (buiten het eigen gezin; 13.7%).

Tabel 10

Geheim Vertellen

Als kind geheim niet langer wil bewaren, aan wie kan hij/zij het dan vertellen? (3 invulopties)	Team-Kim	Controle	Totaal
	<i>n</i> = 33	<i>n</i> = 31	<i>n</i> = 64
	<i>k</i> (%)	<i>k</i> (%)	<i>k</i> (%)
Leraar	19 (20.2)	24 (29.6)	43 (24.6)
Vriend of vriendin	17 (18.1)	19 (23.5)	36 (20.6)
Familie (incl. tante, oom, neef, nicht)	10 (10.6)	14 (17.3)	24 (13.7)
Vader of moeder	12 (12.8)	8 (9.9)	20 (11.4)
Opa en oma	3 (3.2)	8 (9.9)	11 (6.3)
Politie	9 (9.6)	1 (1.2)	10 (5.7)
Vertrouwenspersoon	8 (8.5)	0 (0.0)	8 (4.6)
Volwassene	5 (5.3)	1 (1.2)	6 (3.4)
Kindertelefoon	3 (3.2)	1 (1.2)	4 (2.3)
Niemand	2 (2.1)	1 (1.2)	3 (1.7)
Sporttrainer	0 (0.0)	2 (2.5)	2 (1.1)
Buren	1 (1.1)	0 (0.0)	1 (0.6)
Schooldirecteur	0 (0.0)	1 (1.2)	1 (0.6)
Kim	0 (0.0)	1 (1.2)	1 (0.6)
Therapie	1 (1.1)	0 (0.0)	1 (0.6)
Iemand op school	1 (1.1)	0 (0.0)	1 (0.6)
Moeder of vader van klasgenoot	1 (1.1)	0 (0.0)	1 (0.6)
Mij	1 (1.1)	0 (0.0)	1 (0.6)
Zichzelf	1 (1.1)	0 (0.0)	1 (0.6)
Totaal	94 (100.0)	81 (100.0)	175 (100.0)

Noot. *n* = aantal kinderen; *k* = aantal keer dat persoon werd genoemd; % = percentage van het totaal genoemde personen.

Kinderen werd gevraagd een top 3 te maken van de mensen aan wie ze het het eerst zouden vertellen als ze zelf te maken zouden krijgen met een mishandelingssituatie zoals beschreven in het vignet (Tabel 11). Op de eerste plek werd vergelijkbare personen genoemd als bij de voorgaande vraag. Een vriend of vriendin werd het vaakst genoemd door de kinderen (25.9%), daarna leraren (20,7%) en daarna familieleden buiten het eigen gezin (bijv. oom, tante, neef, nicht; 19%). Er waren geen significante verschillen in de antwoorden tussen de kinderen uit de interventie- en controlegroep.

Tabel 11

Resultaten Vraag 14

Stel dat bij jou thuis net zo iets gebeurd, tegen wie zou je dit het eerste vertellen? (nr. 1 van top 3)	Team-Kim	Controle	Totaal	χ^2	<i>p</i>
	<i>n</i> = 28	<i>n</i> = 30	<i>n</i> = 58		
	<i>n</i> (%)	<i>n</i> (%)	<i>n</i> (%)		
Vriend of vriendin	7 (25.0)	8 (26.7)	15 (25.9)	9.353	.313
Leraar	6 (21.4)	6 (20.0)	12 (20.7)		

Familie (incl. tante, oom, neef, nicht)	8 (28.6)	3 (10.0)	11 (19.0)
Vader of moeder	5 (17.9)	3 (10.0)	8 (13.8)
Opa of oma	1 (3.6)	6 (20.0)	7 (12.1)
Broer of zus	1 (3.6)	1 (3.3)	2 (3.4)
Iedereen	0 (0.0)	1 (3.3)	1 (1.7)
Vertrouwenspersoon	0 (0.0)	1 (3.3)	1 (1.7)
Niemand	0 (0.0)	1 (3.3)	1 (1.7)

Noot. *n* = aantal kinderen; % = percentage kinderen.

3.5 Sociale normen

Meer dan de helft (54.7%) van de kinderen denkt dat andere kinderen uit de klas vinden dat je een kind moet helpen dat in een vergelijkbare situatie zit als het kind uit het verhaal (Tabel 12). Er is hierin geen significant verschil tussen de kinderen in de Team-Kim groep en de kinderen in de controlegroep. Daarnaast denken de meeste kinderen dat hun ouders vinden dat ze het kind uit het verhaal moeten helpen (62.9%). Hier werd opnieuw geen significant verschil gevonden tussen de kinderen uit de interventie- en controlegroep.

Er is ook gevraagd naar de sociale norm ten aanzien van praten over mishandeling. Meer dan de helft van de kinderen denkt dat de kinderen uit hun klas vinden dat je erover moet praten als je iets vergelijkbaars meemaakt als het kind uit het verhaal (52.4%). De inschatting van de kinderen is in beide onderzoeksgroepen vergelijkbaar.

Tabel 12

Sociale Normen over Hulp Bieden en Praten

Sociale normen	Team- Kim (<i>n</i> = 33)	Controle (<i>n</i> = 31)	Totaal (<i>n</i> = 64)	$\chi(2)^2$	<i>p</i>	<i>V</i>
	<i>n</i> (%)	<i>n</i> (%)	<i>n</i> (%)			
Vinden andere kinderen in je klas dat je zou moeten helpen?				1.253	.534	.140
Ja	17 (51.5)	18 (58.1)	35 (54.7)			
Nee	5 (15.2)	2 (6.5)	7 (10.0)			
Misschien	11 (33.3)	11 (35.5)	22 (34.4)			
Vinden je ouders dat je zou moeten helpen?				3.049	.218	.222
Ja	18 (54.5)	21 (72.4)	39 (62.9)			
Nee	7 (21.2)	2 (6.9)	9 (14.5)			
Misschien	8 (24.2)	6 (20.7)	14 (22.6)			
Vinden andere kinderen in je klas dat je hierover moet praten?				1.333	.514	.145
Ja	15 (45.5)	18 (60.0)	33 (52.4)			
Nee	3 (9.1)	2 (6.7)	5 (7.9)			
Misschien	15 (45.5)	10 (33.3)	25 (39.7)			

3.6 Overige vragen

Er is ook aan de kinderen gevraagd of ze iets zouden kunnen doen als ze het kind uit het verhaal zouden kennen (Tabel 13). Op deze vraag antwoordde 75% van de kinderen met 'ja', waarbij er geen verschil was tussen de onderzoeksgroepen. Daarnaast werd de kinderen gevraagd of het kind uit het verhaaltje zou worden geloofd wanneer hij of zij de juf of meester hierover zouden vertellen. In totaal geeft 68.8% van de kinderen aan dat de juf of meester dit zou geloven, waarbij er geen significant verschil was tussen de groepen.

Ongeveer 11% van de kinderen gaf aan daadwerkelijk een kind te kennen dat in dezelfde situatie zit als het kind uit het verhaaltje, en ongeveer hetzelfde percentage gaf aan dat een ander kind dat wel eens tegen hen heeft verteld. De antwoorden van de kinderen op deze vragen zijn in beide onderzoeksgroepen vergelijkbaar.

Ten slotte werd aan de kinderen gevraagd of zij vonden dat er hulp moest komen voor het kind of de ouder uit het verhaaltje, of voor allebei. Meer dan de helft van de kinderen (57.8%) vond dat er alleen voor het kind hulp moest komen. Ondanks dat voor deze variabele geen significante verschillen tussen groepen werd gevonden, vonden we wel dat méér kinderen in de controlegroep aangaven dat er alleen voor het kind hulp moest komen (71% in de controlegroep vs. 45.5 % in de Team-Kim groep).

Tabel 13

Overige Vragen over kindermishandeling

	Team-Kim ($n = 33$)	Controle ($n = 31$)	Totaal ($n = 64$)			
	n (%)	n (%)	n (%)	$\chi(2)^2$	p	V
Stel je kent <i>-naam-</i> , kun je iets doen om hem/haar te helpen?				2.944	.229	.214
Ja	23 (69.7)	25 (80.6)	48 (75.0)			
Nee	3 (9.1)	4 (12.9)	7 (10.9)			
Misschien	7 (21.2)	2 (6.5)	6 (14.1)			
Denk je dat de juf of meester het gelooft?				1.280	.527	.141
Ja	23 (69.7)	21 (67.7)	44 (68.8)			
Nee	1 (3.0)	3 (9.7)	4 (6.3)			
Misschien	9 (22.6)	7 (22.6)	16 (25.0)			
Ken jij iemand in dezelfde situatie?				1.437	.487	.151
Ja	4 (12.5)	3 (9.7)	7 (11.1)			
Nee	17 (53.1)	21 (67.7)	38 (60.3)			

Weet ik niet zeker	11 (34.4)	7 (22.6)	18 (28.6)			
Heeft iemand jou dat wel eens verteld?				3.711	.156	.241
Ja	3 (9.1)	4 (12.9)	7 (10.9)			
Nee	29 (87.9)	22 (71.0)	51 (79.7)			
Weet ik niet zeker	1 (3.0)	5 (16.1)	6 (9.4)			
	<i>n (%)</i>	<i>n (%)</i>	<i>n (%)</i>	$\chi^2(3)^2$	<i>p</i>	<i>V</i>
Vind jij dat er hulp moet komen?				5.772	.123	.300
Ja, voor het kind	15 (45.5) _a	22 (71.0) _b	37 (57.8)			
Ja, voor de ouder	10 (30.3) _a	4 (12.9) _a	14 (21.9)			
Ja, het kind en de ouder	7 (21.2) _a	3 (9.7) _a	10 (15.6)			
Nee	1 (3.0) _a	2 (6.5) _a	3 (4.7)			

Noot. *V* = Cramer's *V*; Letters ("a" en "b") geven aan of percentages in interventie- en controlegroep significant van elkaar verschillen. Percentages met dezelfde letters verschillen niet van elkaar op het significant niveau van 0.5.

3.7 Resultaten open vragen

In totaal zijn de antwoorden op negen open vragen geanalyseerd. Voor de uitwerking hiervan zie Tabel A in Bijlage 3. Hieronder zullen voor deze vragen de meest genoemde thema's worden besproken. De vraagnummers komen overeen met de vragen uit de vragenlijsten in Bijlage 2, 3 en 4.

Voor **vraag 1** ('Is het de schuld van het kind') bleek dat de kinderen die hierop 'Ja' antwoordden dit vooral beargumenteerde met dat het kind iets niet goed deed. Zo zei een kind: *"Omdat Samira de lamp aan heeft gelaten en dat kost geld"*. De kinderen die vonden dat de mishandelingssituatie uit het vignet niet de schuld was van het kind, gaven hierbij vooral aan dat de actie van het kind een ongeluk was en dat kindermishandeling nooit de schuld is van het kind.

Voor **vraag2** ('Mag de ouder dit doen?') werd door de kinderen die hier 'Ja' op antwoordden vaak als argument gegeven dat de situatie uit het vignet normaal was. Dat sloeg vooral op het vignet over verwaarlozing (zie Bijlage 4) waarin werd aangegeven dat Jordi vaak zelf boodschappen moet doen en zijn eten moeten maken. Wanneer kinderen antwoordden met 'Nee' op deze vraag werd vaak het argument gebruikt dat je nooit kinderen mag slaag of uitschelden en dat je dat niet doet als ouder (*"Moeders hebben kinderen genomen en moeten daarom helpen"*). Een kind die op deze vraag 'Misschien' zei: *"Soms mag het, maar niet elke keer want ouders moeten ook gewoon dingen doen in het huis, wat tevens sloeg op de situatie beschreven in de verwaarlozing vignette."*

Op de vraag ‘Denk je dat de juf of meester het gelooft?’ (**vraag 4**) werd vooral met ‘Ja’ geantwoord. Hierbij werd vooral genoemd dat dat komt omdat er bewijs voor is (bijv. blauwe plekken, afwezigheid van school; *“Omdat Samira misschien haar blauwe plekken laat zien”*), kinderen daar niet zomaar over gaan liegen (*“Omdat Jordi verlegen is dus ga je niet voor de lol naar de docent”*) en je daar geen grapjes over maakt (*“Jordi zegt dat serieus en gaat een serieus gesprek aan”*). De kinderen die ‘Misschien’ antwoordden op deze vraag gaven aan dat sommige kindjes wel grapjes maken of dat het eraan ligt hoe geloofwaardig je het vertelt.

De meeste kinderen zouden het tegen de juf of meester vertellen als ze in dezelfde situatie zaten als het kind in het vignet (**vraag 5**). De redenen hiervoor waren onder andere dat zij dan kunnen helpen (*“Misschien kunnen ze helpen, dat is ook wat juffen doen”*) en omdat het niet fijn is om het bij je te houden (*“Anders zit ik niet lekker in me vel”*). De kinderen die op deze vraag ‘Nee’ of misschien antwoordden wisten vooral niet zeker of ze het zouden durven om het te vertellen.

Of de vraag ‘Vind jij dat er hulp moet komen?’ (**vraag 6**) werd meestal geantwoord dat er hulp moest komen voor het kind uit de vignette, vooral omdat wat er bij het kind thuis gebeurt niet oké is (*“Je kan een kind niet zomaar laten uitschelden”*) en omdat het zielig is voor het kind (*“Het is zielig en zo kun je niet leven met elkaar”*). De kinderen die vonden dat er hulp moest komen voor de ouders gaven vooral aan dat de ouders wat moeten leren of anders moeten doen (*“De vader moet manieren leren en Bas moet leren dat het niet zijn schuld is”*). Ten slotte gaf ook een aantal kinderen aan dat er zowel voor het kind als de ouder hulp moest komen: *“Het kind kan naar een pleeggezin en de vader naar therapie”*.

De meeste kinderen zouden hulp zoeken als zij zelf het kind uit het vignette zouden zijn (**vraag 7**). Hierbij noemden kinderen vooral dat iemand dan kan helpen zodat het stopt. Zo zei een kind: *“Dan wordt ik niet meer geslagen en wordt het opgelost”*. Daarnaast werd genoemd dat het niet fijn is om zo te leven en het anders maar blijft doorgaan. De meeste kinderen die geen hulp gaan zoeken denken het zelf op te kunnen lossen: *“Omdat ik gewoon tegen mijn vader zeg dat hij niet moet slaan”*. En kinderen die ‘Misschien’ antwoordden op deze vraag weten vooral niet of ze wel hulp durven te vragen.

Op de vraag of kinderen denken dat ze iets kunnen doen om het kind uit de vignette te helpen (**vraag 8**), antwoordden de meeste kinderen met ‘Ja’. Hierbij werd onder andere aangegeven dat ze kunnen helpen door hulp in te schakelen (*“Ik kan de jeugdbescherming bellen”*), leuke dingen kunnen gaan doen het kind (*“Ik kan misschien wel leuke dingen zeggen en het niet daarover hebben”*), hem/haar bij hen laten logeren (*“Samira bij mij laten*

slapen tot er hulp is") en het aan iemand vertellen of ervoor te zorgen dat het kind het aan iemand vertelt ("*Als ze het moeilijk vindt om te zeggen tegen iemand dan help ik*"). De kinderen die op deze vraag 'Nee' antwoorden wisten niet wat ze zouden kunnen doen, en de kinderen die 'Misschien' antwoorden noemden alsnog een paar opties om te helpen (bijv. vragen of hij/zij wilt logeren of naar de juf gaan).

Op de vraag 'In een vergelijkbare situatie, zou je het aan iemand vertellen?' (**vraag 13**) antwoordden de meeste kinderen 'Ja', vooral omdat mensen dan kunnen helpen ("*Dan kunnen ze me helpen met oplossen*"), het dan misschien stopt ("*Als je niks vertelt gaat er ook niks gebeuren*") en je het dan kwijt bent en dat lucht op ("*Ik zit er dan mee en wil het graag kwijt*"). Een aantal kinderen die 'Nee' of 'Misschien' antwoordden durfde het misschien niet te vertellen.

Ten slotte, vonden de meeste kinderen dat de situatie van de vignette kindermishandeling is (**vraag 17**). Hierbij werd vooral aangegeven dat je een kind niet mag slaan of uitschelden ("*Als je vader bent mag je geen klappen geven*" en "*Want woorden doen net zoveel pijn als daden*"). Kinderen die het vignet niet classificeerden als kindermishandeling of hier niet zeker over waren, gaven hiervoor als reden dat het kind uit de niet wordt geslagen of getrapt en dat de situatie niet heel erg is ("*Bas hoeft alleen maar boodschappen te doen*"). Deze redenen waren van toepassing of de vignetten over psychische mishandeling en verwaarlozing.

4. Discussie

Het doel van deze pilotstudie was om inzicht te verkrijgen in de effectiviteit van een lesprogramma ontwikkeld door Team-Kim. Onderzocht werd of kinderen die het lesprogramma van Team-Kim volgend significant verschilden van de controlegroep met betrekking tot het (1) herkennen van mishandelingssituaties, (2) het praten over kindermishandeling, (3) opvattingen van kinderen over kindermishandeling, (4) het handelen in mishandelingssituaties, en (5) hun kijk op sociale normen ten aanzien van kindermishandeling (d.w.z. wat denken zij dat hun klasgenoten of ouders normaal vinden). Hieronder worden de onderzoeksvragen beantwoord en de uitkomsten bediscussieerd. Daarnaast worden, naar aanleiding van de huidige resultaten, suggesties gedaan voor de praktijk en toekomstig onderzoek.

Uit de resultaten blijkt een tendens met betrekking tot het beter herkennen van de aard en ernst van kindermishandeling door de kinderen uit de Team-Kim groep ten opzichte van de controlegroep, al bleken verschillen niet significant. Echter, vonden we wel significante groepsverschillen met betrekking tot het herkennen van de ernst van psychische mishandeling. Kinderen uit de Team-Kim groep beschouwde de vignette over psychische mishandeling als erger dan de controlegroep. Wanneer kinderen mishandelingssituaties als erger waarnemen, kan dit bevorderend werken voor het herkennen van kindermishandeling (Collin-Vézina et al., 2015; Reitsema & Grietens, 2016), wat een belangrijke voorwaarde is voor het melden en uiteindelijk stoppen van kindermishandeling (Dubowitz & Bennett, 2007; Lemaigre et al., 2017). Uit zelfrapportage onderzoek onder scholieren blijkt dat psychische kindermishandeling (58,5%) het vaakst voorkomt in vergelijking met andere vormen van kindermishandeling, zoals fysieke kindermishandeling (32,4%), seksueel misgebruik (4,3%) en verwaarlozing (3,4%; Schellingerhout & Ramakers, 2017). Om kindermishandeling te verminderen of voorkomen is het daarom erg belangrijk de psychische kindermishandeling als zodanig wordt herkend, zowel door mensen om het kind heen als door het kind zelf. De resultaten van dit onderzoek suggereren dat de lessen van Team-Kim hieraan kunnen bijdragen.

Het uitblijven van significante verschillen tussen de Team-Kim- en controlegroep aangaande het herkennen van de aard en ernst van kindermishandeling zou verklaard kunnen worden door de relatief kleine steekproef en het onderzoeksdesign van deze studie (zie paragraaf 4.1). In een grootschaligere evaluatie met een voormeting verwachten we wel significante effecten vinden, aangezien uit eerder onderzoek blijkt dat voorlichtingsprogramma's op school effectief zijn in het vergroten van de kennis van

kinderen over kindermishandeling en zorgen voor meer bewustwording (Davis & Gidycz 2000; Gubbels et al. 2021a; Hoefnagels et al., 2014; 2021; Rispens et al. 1997; Walsh et al. 2018).

Daarnaast vonden we significante verschillen tussen verhaalcondities ten aanzien van het herkennen van kindermishandeling. Uit de resultaten blijkt dat het vignet over verwaarlozing het minst vaak herkend als kindermishandeling en als het minst ernstig werd beschouwd. Dit komt overeen met de bevindingen van Hoefnagels en collega's (2014; 2021) over de effecten van 'Klokhuis over Kindermishandeling'. Zij gebruikten dezelfde vignetten als in dit onderzoek en vonden tevens dat verwaarlozing significant minder vaak als kindermishandeling werd herkend dan fysieke en psychische mishandeling. Aangezien de prevalentie van fysieke en emotionele verwaarlozing erg hoog is in Nederland (Van Berkel et al., 2020) en de gevolgen hiervan minstens zo ernstig zijn als van andere vormen van kindermishandeling (Norman et al., 2012), is het essentieel om de kennis van kinderen over verwaarlozing als vorm van kindermishandeling te vergroten. Hieraan zou in de lessen van Team-Kim zou meer aandacht kunnen worden besteed.

Uit de resultaten blijkt dat kinderen die de lessen van Team-Kim volgden significant meer over kindermishandeling praten in de klas. Dit verschil is echter te verwachten aangezien deze gesprekken waarschijnlijk zijn gevoerd in het kader van de Team-Kim lessen. Wat echter opvalt is dat veel kinderen in de controlegroep ook hebben gepraat over kindermishandeling, zowel in de klas (wel eens: 63%; vorige maand: 55.6%) als na school (24.1%). Dit kan worden verklaard doordat zowel de kinderen voor de interventie- als de controlegroep afkomstig zijn uit scholen die wilden deelnemen aan de lessen van Team-Kim. Binnen deze scholen was er dus mogelijk aandacht voor kindermishandeling, ook in de klassen die niet deelnamen aan de lessen van Team-Kim.

Ondanks dat kinderen in de Team-Kim groep minder vaak dan de controlegroep mishandeling toeschreven aan de eigen schuld van het kind en vonden dat ouders zo mochten handelen, waren deze verschillen niet significant. Het toekennen van de schuld en verantwoordelijk aan het kind in een situatie van mishandeling, zowel door mishandelde kinderen aan zichzelf als door de omgeving, is een belangrijke belemmerende factor voor het herkennen en onthullen van kindermishandeling (Collin-Vézina et al., 2015; Messman-Moore & Coates; 2007; Reitsema & Grietens, 2016). Voorlichtingsprogramma's op school kunnen ervoor zorgen dat kinderen de schuld van de mishandeling minder bij zichzelf neerleggen en sneller gaan praten over wat er thuis gebeurt (Augeo, 2014; Hermanns, 2008). Tevens bleek uit onderzoek dat voorlichtingsprogramma's waarbij kinderen leren dat kindermishandeling

nooit de schuld is van het kind een groter effect hebben op het herkennen kindermishandeling (Gubbels et al., 2021a). Wellicht zou hieraan dus meer aandacht kunnen worden besteed tijdens de lessen van Team-Kim. Hoefnagels en collega's (2021) vonden ook dat ook veel kinderen de schuld voor mishandeling toekende aan het kind uit het vignet en het gedrag van de ouder toelaatbaar vonden. Daarom suggereren zij dat Nederlandse belangenorganisaties (bijv. Defence for Children en KinderrechtenNU) nog een lange weg te gaan hebben om kinderen te onderwijzen over en te ondersteunen bij kindermishandeling en kinderrechten.

In het huidige pilot onderzoek vonden we significante groepsverschillen met betrekking tot het handelen in situaties van kindermishandeling en de waargenomen sociale normen over het bieden van hulp of het praten over kindermishandeling. Dit komt niet overeen met de uitkomsten van Hoefnagels en collega's (2021) waarin werd aangetoond dat het voorlichtingsprogramma 'Klokhuis over Kindermishandeling' wel een direct effect had op de waargenomen sociale normen van kinderen. Daarnaast vonden ze dat deze sociale normen over het hulp zoeken en praten ervoor kunnen zorgen dat kinderen sneller over kindermishandeling gaan praten. Wellicht komen deze onderwerpen meer aan bod de lessen van het Klokhuis ten opzichte van de lessen van Team-Kim.

4.1 Beperkingen

Voor deze pilotstudie gelden een aantal beperkingen. Ten eerste zijn er beperkingen te noemen met betrekking tot de relatief kleine steekproefgrootte en het onderzoeksdesign van deze studie. Vanwege de geringe tijdsperiode waarin het onderzoek moest worden uitgevoerd, was het niet mogelijk om meer participanten te werven en een voormeting uit te voeren. Het posttest-only quasi-experimenteel design dat is gebruikt in dit onderzoek heeft als voordeel dat resultaten niet kunnen worden beïnvloed door deelname aan het onderzoek (d.w.z., het invullen van vragenlijsten tijdens een voormeting). Een belangrijk nadeel is echter dat we niet kunnen nagaan of verschillen tussen groepen aanwezig waren vóórdat de lessen van Team-Kim plaatsvonden. Hierdoor kunnen we niet met zekerheid zeggen dat verschillen op de nameting (of het ontbreken daarvan) volledig toe te schrijven zijn aan de interventie, en kunnen we ook niet spreken over effectiviteit (Morgan & Renbarger, 2018). Ten slotte, namen aan dit onderzoek twee scholen deel die beiden meededen aan Team-Kim. In één van de klassen werden de lessen van Team-Kim ingezet en een andere klas uit de zelfde jaarlaag werd geselecteerd als controlegroep. Dit kan duiden op een selectiebias. Deze groepen vormen mogelijk geen goede afspiegeling van de algemene populatie, omdat er op de deelnemende scholen waarschijnlijk meer motivatie en aandacht was voor de preventie van kindermishandeling dan op de gemiddelde basisschool of praktijkschool.

4.2 Conclusies en adviezen

Het doel van het huidige pilot-onderzoek was om inzicht te verkrijgen in de effectiviteit van een lesprogramma ontwikkeld door Team-Kim. Uit de resultaten blijkt dat kinderen die de lessen van Team-Kim kregen beter in staat zijn de ernst van psychische kindermishandeling te herkennen en vaker over kindermishandeling praten in de klas. We vonden geen groepsverschillen aangaande opvattingen van kinderen over schuld en toelaatbaarheid van kindermishandeling, het handelen bij kindermishandeling en waargenomen sociale normen ten aanzien van praten over mishandelingssituaties of het bieden van hulp. Omdat onze resultaten mogelijk zijn beïnvloed door de kleine steekproef van dit onderzoek en het ontbreken van een voormeting, adviseren wij om in de toekomst een grootschaliger onderzoek uit te voeren waarbij participanten willekeurig worden toegewezen aan een interventie- en controlegroep, en waarbij zowel een voor- als nameting wordt gedaan. Aanvullend hierop zou kwalitatief onderzoek naar de tevredenheid van kinderen, leraren en ouders inzicht kunnen geven in hoe het programma door deze groepen wordt ervaren en welke verbetermogelijkheid er zijn.

Samenvattend kunnen op basis van de resultaten de volgende aanbevelingen worden overwogen voor de verdere ontwikkeling en implementatie van het lesprogramma van Team-Kim: (1) tijdens de lessen zou er meer aandacht besteed kunnen worden aan verwaarlozing als vorm van kindermishandeling zodat meer kinderen de aard en ernst hiervan gaan herkennen; (2) leerlingen zouden meer kunnen worden gestimuleerd om ook buiten de lessen van Team- Kim over het onderwerp kindermishandeling te praten; en (3) er zou meer aandacht kunnen worden besteed aan het leren dat kindermishandeling nooit de schuld van het kind is en kindermishandeling niet toelaatbaar is.

Bijlage 1: Overzicht en inhoud van de lessen van Team-Kim

Les	Les wordt gegeven door	Duur	Inhoud
1	Docent groep 6/7	2 uur	In gesprek met leerlingen over kinderrechten De leerlingen kennis met (een aantal) kinderrechten, aan de hand van verhalen en vragen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een filosofische insteek: kinderen die regelmatig filosoferen leren zelfstandig, creatief en kritisch denken, en zijn weerbaarder voor invloeden van buitenaf. Daarnaast leren kinderen na te denken en verschillende perspectieven te zien en te waarderen. Deze voorbereidende les over kinderrechten wordt verzorgd door de docent.
2	Team-Kim & docent groep 6/7	1 uur	Wie zijn Team-Kim en waarom is het belangrijk dat wij praten over kindermishandeling? De tweede les is een kennismakingsles met Team-Kim. De ervaringsdeskundigen komen voor het eerst in de klas. Ze vertellen wat Team-Kim doet en wie ze zijn. Het programma voor de komende weken wordt uitgelegd. Tijdens deze les wordt het thema kindermishandeling geïntroduceerd door middel van het in gesprek gaan over geluk. Leerlingen leren nadenken over wat een kind nodig heeft om gezond en gelukkig op te groeien.
3	Team-Kim & docent groep 6/7	1 uur	Wat kan je allemaal doen? De derde les staat in het teken van hulp zoeken. Wat kun je allemaal doen als je in de problemen zit? Of als je ziet dat iemand anders problemen thuis heeft? De ervaringsdeskundige jongeren vertellen waarom het zo belangrijk is om te gaan praten als je problemen hebt. Dit doen ze aan de hand van eigen ervaringen. Ze vertellen hoe zij dit hebben gedaan en waar je op kunt letten. Deze tips worden tastbaar gemaakt in de vorm van een fotoboekje en folder en de zelfgemaakte tas waar deze worden ingestopt. Deze tas komt uiteindelijk in alle klassen vanaf groep 4/5 te hangen.
4	Team-Kim & docent groep 6/7	1 uur	Aan de slag! Tijdens les 4 gaan de kinderen verder met het verder maken van de tas, het fotoboekje en de folder. Dat betekent dat de leerlingen vooral in hun eigen groepje werken. De designs van de producten worden afgemaakt zodat deze gedrukt kunnen gaan worden voor de presentaties.

5 Team-Kim & docent groep 6/7 2 uur **Geef het door!**

In de laatste les gaan de leerlingen de tas, het fotoboekje en de folder in het echt zien. Er wordt uitgebreid besproken hoe ze de lessen samen hebben ervaren. De leerlingen gaan de tas, fotoboekje of folder presenteren aan de rest van de school en de ouders. Ook worden er per klas vanaf groep 4 de tasjes met inhoud gepresenteerd door groep 6/7 en opgehangen zodat alle kinderen erin kunnen kijken als zij daar behoefte aan hebben. Deze les is de afsluiting van het project.

Bijlage 2: Vignet en vragenlijst over fysieke kindermishandeling

Hieronder staat een verhaal over een meisje. Zij heet Samira en is net zo oud als jullie. Misschien heet je zelf ook wel Samira of ken je iemand die zo heet. Maar dat is dan toeval, want er zijn wel meer meisjes die Samira heten.

Onder het verhaal staan vragen. Deze gaan over het verhaal van Samira. We hebben al een stukje van het antwoord eronder geschreven. Maak jij het antwoord af?

De vader van Samira wordt snel kwaad. En als hij kwaad is slaat hij heel erg hard. Dat heeft hij net ook weer gedaan. Samira was vergeten het licht in de badkamer uit te doen. Vader had dat ontdekt. Hij schreeuwde dat zij naar boven moest komen en gaf Samira een draai om haar oren. 'Waarom?' vroeg Samira verbaasd, terwijl ze haar hand op haar vuurrode wang legde. Dat had ze beter niet kunnen vragen. Haar vader werd nog bozer. Het regende klappen. Haar armen, haar benen, haar schouders en haar hoofd doen zeer. Nu ligt Samira huilend in bed. Zit ze morgen weer onder de blauwe plekken. Als niemand dat maar ziet.

Kruis bij de onderstaande vragen steeds het antwoord aan dat jij het beste vindt en leg uit waarom je dit antwoord hebt gekozen

1. Is het de schuld van Samira dat haar vader zo boos wordt?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat
- Misschien, omdat

2. Mag de vader van Samira haar een klap geven?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat
- Misschien, omdat

3. Als Samira haar geheim – dat haar vader haar slaat als hij kwaad is – niet langer wil bewaren, aan wie kan ze het dan vertellen?

- Aan.....
- Aan.....
- Aan.....

4. Stel je voor dat iemand als Samira bij jou in de klas zit. Zij vertelt jullie juf (meester) zijn geheim. Denk je dat de juf (meester) haar gelooft?

- Ja, omdat.....

- Nee, omdat
- Misschien, omdat

5. Als jij Samira was, zou jij het dan vertellen aan jullie juf (meester)?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat
- Misschien, omdat

In het verhaaltje over Samira wordt haar vader erg boos. Hij geeft Samira een klap.

Kruis steeds het antwoord aan dat jij het beste vindt en leg uit waarom je dit antwoord hebt gekozen.

6. Vind jij dat er hulp moet komen?

- Ja, voor Samira, want
- Ja, voor de vader van Samira, want
- Voor Samira en haar vader, want
- Nee, want

7. Als jij Samira was, zou jij dan hulp zoeken?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat
- Misschien, omdat

8. Stel je voor dat jij Samira kent. Kun je iets doen om haar te helpen?

- Ja, ik kan.....
- Nee, want.....
- Misschien kan ik.....

Andere mensen in jouw buurt vinden soms dat je iets juist wel of juist niet moet doen.

De volgende vragen gaan over wat andere mensen vinden. Het kan zijn dat je niet zeker weet wat andere mensen denken. Dat geeft niet. Wij willen graag weten wat jij denkt dat deze mensen vinden.

9. Vinden andere kinderen in je klas dat je zou moeten helpen?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat
- Misschien, omdat

10. Vinden je ouders dat je zou moeten helpen?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat
- Misschien, omdat

In het verhaaltje over Samira wordt haar vader erg boos. Hij geeft Samira een klap.

11. Ken jij iemand die wel eens een klap krijgt van zijn vader of moeder?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet zeker

12. Heeft een ander kind jou wel eens verteld dat hij of zij wel eens een klap krijgt?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet zeker

13. Stel dat bij jou thuis net zo iets gebeurt als bij Samira. Zou je dan aan iemand vertellen wat er gebeurt?

- Ja, want.....
- Nee, want
- Misschien, want

14. Tegen wie zou je dit het eerste vertellen? Maak een top 3 (noem geen namen, maar geef een omschrijving, bijvoorbeeld 'neef').

1.
2.
3.

De volgende vraag gaat over wat andere kinderen vinden. Het kan zijn dat je niet zeker weet wat andere kinderen denken. Dat geeft niet. Wij willen graag weten wat jij denkt dat deze kinderen vinden.

15. Vinden andere kinderen in je klas dat je hierover moet praten?

- Ja, want.....
- Nee, want
- Misschien, want

16. Ben je het eens met de volgende zin?

Ik vind het heel erg hoe het bij Samira thuis gaat

- Helemaal niet mee eens Niet mee eens Neutraal Mee eens Helemaal mee eens

In het verhaaltje over Samira wordt haar vader erg boos. Hij geeft haar een klap.

17. Vind jij dit kindermishandeling?

- Ja, want
- Nee, want
- Misschien, want

18. Is er in de klas wel eens gepraat over kindermishandeling?

- Ja
- Nee

19. Vorige maand was de maand mei. Is er in mei in de klas gepraat over kindermishandeling?

- Ja
- Nee

20. Heb jij in mei na schooltijd gepraat over kindermishandeling?

- Ja, met
- Nee

Bijlage 3: Vignet en vragenlijst over psychische kindermishandeling

Hieronder staat een verhaal over een jongen. Hij heet Bas en is net zo oud als jullie. Misschien heet je zelf ook wel Bas of ken je iemand die zo heet. Maar dat is dan toeval, want er zijn wel meer jongens die Bas heten.

Onder het verhaal staan vragen. Deze gaan over het verhaal van Bas. We hebben al een stukje van het antwoord eronder geschreven. Maak jij dit antwoord af?

Als Bas thuis komt, rent hij meteen naar de badkamer. Hij is gevallen met zijn fiets, midden in een plas. Snel trekt hij zijn broek uit. Op zijn broek zit een grote moddervlek. Hij giet er een scheut shampoo op en begint te boenen. "Ik kon er niets aan doen", denkt hij angstig. De tranen springen in zijn ogen. In paniek ziet hij dat de vlek steeds groter wordt. Moedeloos staat Bas met zijn broek in zijn handen. Hij weet niet wat hij moet doen. "Bas, eten!" roept zijn vader. Bas trekt zijn broek weer aan en loopt langzaam de trap af. Zijn vader ziet het direct. "Wat is dat op je broek?" vraagt hij boos. "Modder", antwoordt Bas zacht. "Wat!" schreeuwt zijn vader. "En hoe komt dat daar, als ik vragen mag? Zeker weer gevallen? Kluns, die je er bent! Sukkel! Je kan ook helemaal niks, rotjong! Die fiets verkoop ik wel! Ga jij voortaan maar lopen!" Huilend gaat Bas aan tafel zitten. Volgende week gaan ze met de klas een fietstocht maken. Hoe moet hij dat nu weer uitleggen?

Kruis bij de onderstaande vragen steeds het antwoord aan dat jij het beste vindt en leg uit waarom je dit antwoord hebt gekozen

1. Is het de schuld van Bas dat zijn vader zo boos wordt?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat
- Misschien, omdat

2. Mag de vader van Bas hem uitschelden?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat
- Misschien, omdat

3. Als Bas zijn geheim – dat zijn vader vaak tegen hem schreeuwt – niet langer wil bewaren, aan wie kan hij het dan vertellen?

- Aan.....
- Aan.....
- Aan.....

4. Stel je voor dat iemand als Bas bij jou in de klas zit. Hij vertelt jullie juf (meester) zijn geheim. Denk je dat de juf (meester) hem gelooft?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat

o Misschien, omdat

5. Als jij Bas was, zou jij het dan vertellen aan jullie juf (of meester)?

o Ja, omdat.....

o Nee, omdat

o Misschien, omdat

In het verhaaltje over Bas wordt zijn vader erg boos. Hij scheldt Bas uit.

Kruis steeds het antwoord aan dat jij het beste vindt en leg uit waarom je dit antwoord hebt gekozen.

6. Vind jij dat er hulp moet komen?

o Ja, voor Bas, want

o Ja, voor de vader van Bas, want

o Voor Bas en zijn vader, want

o Nee, want

7. Als jij Bas was, zou jij dan hulp zoeken?

o Ja, omdat.....

o Nee, omdat

o Misschien, omdat

8. Stel je voor dat jij Bas kent. Kun je iets doen om hem te helpen?

o Ja, ik kan.....

o Nee, want.....

o Misschien kan ik.....

Andere mensen in jouw buurt vinden soms dat je iets juist wel of juist niet moet doen.

De volgende vragen gaan over wat andere mensen vinden. Het kan zijn dat je niet zeker weet wat andere mensen denken. Dat geeft niet. Wij willen graag weten wat jij denkt dat deze mensen vinden.

9. Vinden andere kinderen in je klas dat je zou moeten helpen?

o Ja, omdat.....

o Nee, omdat

o Misschien, omdat

10. Vinden je ouders dat je zou moeten helpen?

o Ja, omdat.....

o Nee, omdat

o Misschien, omdat

In het verhaaltje over Bas wordt zijn vader erg boos. Hij scheldt Bas uit.

11. Ken jij iemand tegen wie vaak geschreeuwd wordt?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet zeker

12. Heeft een ander kind jou wel eens verteld dat er thuis vaak tegen hem/haar geschreeuwd wordt?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet zeker

13. Stel dat bij jou thuis net zo iets gebeurt als bij Bas. Zou je dan aan iemand vertellen wat er gebeurt?

- Ja, want.....
- Nee, want
- Misschien, want

14. Tegen wie zou je dit het eerste vertellen? Maak een top 3 (noem geen namen, maar geef een omschrijving, bijvoorbeeld 'neef').

1.
2.
3.

De volgende vraag gaat over wat andere kinderen vinden. Het kan zijn dat je niet zeker weet wat andere kinderen denken. Dat geeft niet. Wij willen graag weten wat jij denkt dat deze kinderen vinden.

15. Vinden andere kinderen in je klas dat je hierover moet praten?

- Ja, want.....
- Nee, want
- Misschien, want

16. Ben je het eens met de volgende zin?

Ik vind het heel erg hoe het bij Bas thuis gaat

☐ Helemaal niet mee eens	☐ Niet mee eens	☐ Neutraal	☐ Mee eens	☐ Helemaal mee eens

In het verhaaltje over Bas wordt zijn vader erg boos. Hij scheldt Bas uit.

17. Vind jij dit kindermishandeling?

- Ja, want
- Nee, want

Misschien, want

18. Is er in de klas wel eens gepraat over kindermishandeling?

- Ja
- Nee

19. Vorige maand was de maand mei. Is er in mei in de klas gepraat over kindermishandeling?

- Ja
- Nee

20. Heb jij in mei na schooltijd gepraat over kindermishandeling?

- Ja, met
- Nee

Bijlage 4: Vignet en vragenlijst over verwaarlozing

Hieronder staat een verhaal over een jongen. Hij heet Jordi en is net zo oud als jullie. Misschien heet je zelf ook wel Jordi of ken je iemand die zo heet. Maar dat is dan toeval, want er zijn wel meer jongens die Jordi heten.

Onder het verhaal staan vragen. Deze gaan over het verhaal van Jordi. We hebben al een stukje van het antwoord eronder geschreven. Maak jij het antwoord af?

Als Jordi 's ochtends wakker wordt dan staat ie op en gaat ie naar beneden computeren. Daar wordt hij wel blij van, want, 'ik kijk naar blije dingen!', zo zegt hij dat. En hij doet spelletjes op de computer, dat kan hij wel goed. Na een tijdje pakt hij brood en beleg en smeert zijn brood en doet er vooral veel hagelslag op. Dat is eigenlijk normaal, soms doet zijn moeder dat, meestal niet, want zij slaapt dan nog, zij is moe. Hij weet dat hij naar school moet gaan, maar dat doet ie vaak niet. Zijn moeder zegt wel dat dat moet, maar het lijkt ook wel of ze het best vindt als hij thuis blijft. Dat doet zijn moeder trouwens ook, ze is bang op straat, de dokter zegt dat ze straatvrees heeft. Als Jordi naar school gaat dan geeft mama hem vaak geld mee zodat hij nog wat extra boodschappen kan kopen, als er te weinig van iets is. Hij vindt het ook wel fijn om thuis te blijven want op school is Jordi een beetje bang voor de andere kinderen en verlegen. Thuis heeft hij daar geen last van. Hij vindt het alleen thuis een beetje saai, weet niet zo goed wat hij moet doen. Gelukkig komt papa in het weekend langs, dan kunnen ze misschien weer even voetballen op het pleintje.

Kruis bij de onderstaande vragen steeds het antwoord aan dat jij het beste vindt en leg uit waarom je dit antwoord hebt gekozen

1. Is het de schuld van Jordi dat hij niet naar school gaat?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat
- Misschien, omdat

2. Jordi maakt meestal zelf zijn brood klaar en doet vaak boodschappen. Mag de moeder van Jordi hem dit allemaal laten doen?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat
- Misschien, omdat

3. Als Jordi aan iemand wil vertellen hoe het thuis gaat, aan wie kan hij dit dan het beste vertellen?

- Aan.....
- Aan.....
- Aan.....

4. Stel je voor dat iemand als Jordi bij jou in de klas zit. Hij vertelt jullie juf (meester) hoe het bij hem thuis gaat. Denk je dat de juf (meester) hem gelooft?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat
- Misschien, omdat

5. Als jij Jordi was, zou jij het dan vertellen aan jullie juf (meester)?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat
- Misschien, omdat

Kruis steeds het antwoord aan dat jij het beste vindt en leg uit waarom je dit antwoord hebt gekozen.

6. Vind jij dat er hulp moet komen?

- Ja, voor Jordi, want
- Ja, voor de moeder van Jordi, want
- Voor Jordi en haar vader, want
- Nee, want

7. Als jij Jordi was, zou jij dan hulp zoeken?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat
- Misschien, omdat

8. Stel je voor dat jij Jordi kent. Kun je iets doen om hem te helpen?

- Ja, ik kan.....
- Nee, want.....
- Misschien kan ik.....

De volgende vragen gaan over wat andere mensen vinden. Het kan zijn dat je niet zeker weet wat andere mensen denken. Dat geeft niet. Wij willen graag weten wat jij denkt dat deze mensen vinden.

9. Vinden andere kinderen in je klas dat je zou moeten helpen?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat
- Misschien, omdat

10. Vinden je ouders dat je zou moeten helpen?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat
- Misschien, omdat

Denk even terug aan het verhaaltje over Jordi.

11. Ken jij iemand voor wie de ouders weinig zorgen?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet zeker

12. Heeft een ander kind jou wel eens verteld dat zijn of haar ouders weinig voor hem of haar zorgen?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet zeker

13. Stel dat bij jou thuis net zo iets gebeurt als bij Jordi. Zou je dan aan iemand vertellen wat er gebeurt?

- Ja, want.....
- Nee, want
- Misschien, want

14. Tegen wie zou je dit het eerste vertellen? Maak een top 3 (noem geen namen, maar geef een omschrijving, bijvoorbeeld 'neef').

1.
2.
3.

De volgende vraag gaat over wat andere kinderen vinden. Het kan zijn dat je niet zeker weet wat andere kinderen denken. Dat geeft niet. Wij willen graag weten wat jij denkt dat deze kinderen vinden.

15. Vinden andere kinderen in je klas dat je hierover moet praten?

- Ja, want.....
- Nee, want
- Misschien, want

16. Ben je het eens met de volgende zin?

Ik vind het heel erg hoe het bij Jordi thuis gaat

- Helemaal niet mee eens
- Niet mee eens
- Neutraal
- Mee eens
- Helemaal mee eens

17. Als je terugdenkt aan wat Jordi meemaakt, vind jij dit dan kindermishandeling?

- Ja, want
- Nee, want
- Misschien, want

18. Is er in de klas wel eens gepraat over kindermishandeling?

- Ja
- Nee

19. Vorige maand was de maand mei. Is er in mei in de klas gepraat over kindermishandeling?

- Ja
- Nee

20. Heb jij in mei na schooltijd gepraat over kindermishandeling?

- Ja, met
- Nee

Bijlage 5: Overzicht van thema's voor open vragen

Tabel A

Overzicht van Thema's voor Open Vragen

Vragen ^a	Antwoord	Thema's open vraag	Uitspraken
Is het de schuld van het kind? (Vraag 1)	Ja, omdat... (n = 10)	• Kind deed iets niet goed (n = 4) • Jordi's moeder laat het gebeuren (n = 3) • Jordi moet naar school (n = 2) • Missing (n = 1)	<i>"Omdat Samira de lamp aan heeft gelaten en dat kost geld."</i> <i>"Omdat Jordi mag kiezen want zijn moeder vindt het best"</i> <i>"Omdat Jordi moet leren voor later"</i>
	Nee, omdat... (n = 48)	• Het is een ongeluk/het kan gebeuren (n = 20) • Het is nooit de schuld van het kind (n = 10) • Het is de schuld van de ouder (n = 7) • Jordi kan het niet zelf (n = 6) • Ouder mag het niet doen (n = 2) • Overig (n = 1) • Missing (n = 2)	<i>"Samira kan het wel eens vergeten"</i> <i>"Het echt nooit jouw schuld is als iemand je mishandelt"</i> <i>"Omdat Bas z'n vader agressief is"</i> <i>"Jordi is gewoon bang op straat en op school voor andere kinderen"</i> <i>"Je mag geen kinderen slaan"</i> <i>"Het komt door de fiets van Bas"</i>
	Misschien, omdat... (n = 6)	• Ouder en kind kunnen er niks aan doen (n = 2) • Overig (n = 4)	<i>"Jordi's moeder stuurt hem niet naar school maar hij gaat zelf ook niet"</i> <i>"Omdat Jordi's moeder straatvrees heeft en bang is voor kinderen"</i>
Mag de ouder dit doen? (Vraag 2)	Ja, omdat... (n = 10)	• Dat is normaal (n = 5) • Omdat Jordi eten nodig heeft (n = 2) • Overig (n = 3)	<i>"Jordi is oud genoeg en misschien zijn er taken verdeeld"</i> <i>"Als Jordi iets te eten wilt kan hij het kopen"</i> <i>"Het staat niet in de kinderrechten dat het niet mag"</i>
	Nee, omdat... (n = 47)	• Je mag nooit kinderen slaan of uitschelden (n = 10) • Dat doe je niet als ouder bij je kind (n = 8) • Dat is kindermishandeling (n = 7) • Het is zielig voor het kind (n = 6) • Het is gemeen van de ouder (n = 4) • Het is niet nodig (n = 4) • Gaat in tegen de kinderrechten/wet (n = 4) • Het is een ongeluk/het kan gebeuren (n = 2) • Missing (n = 2)	<i>"Je mag nooit iemand zomaar pijn doen"</i> <i>"Moeders hebben kinderen genomen en moeten daarom helpen"</i> <i>"Als Bas dat niet wilt is het kindermishandeling"</i> <i>"Het doet pijn en is zielig"</i> <i>"Dat is niet aardig"</i> <i>"De vader van Samira kan gewoon zeggen dat ze het licht uit moet doen"</i> <i>"Nee dat staat in de wet"</i> <i>"Iedereen valt wel eens"</i>
	Misschien, omdat... (n = 7)	• Het mag soms (n = 4) • Overig (n = 1) • Missing (n = 2)	<i>"Soms mag het maar niet elke keer want ouders moeten ook gewoon dingen doen in het huis"</i> <i>"Ze hebben bij Jordi thuis weinig eten"</i>

Denk je dat de juf of meester het gelooft? (Vraag 4)	Ja, omdat... (n = 44)	• Omdat er bewijs voor is (blauwe plekken, afwezigheid school; n = 8) • Juf of meester moeten/kunnen je helpen (n = 7) • Daar ga je niet over liegen (n = 6) • Daar maak je geen grapjes over (n = 6) • Omdat ze lief zijn (n = 3) • Ze moeten je wel geloven (n = 2) • Overig (n = 9) • Missing (n = 4)	<i>“Omdat Samira misschien haar blauwe plekken laat zien”</i> <i>“Omdat je ze altijd om hulp kan vragen, daar is school voor”</i> <i>“Omdat Jordi verlegen is dus ga je niet voor de lol naar de docent”</i> <i>“Jordi zegt dat serieus en gaat een serieus gesprek aan”</i> <i>“Omdat de juf heel aardig is”</i> <i>“Omdat ze het wel moeten geloven”</i> <i>“Ook al geloven ze het niet, je moet er op tijd over praten hoe dan ook”</i>
	Nee, omdat... (n = 4)	• Overig (n = 3) • Missing (n = 1)	<i>“Omdat Bas dat nooit eerder had gezegd”</i>
	Misschien, omdat... (n = 16)	• Sommige kinderen maken grapjes (n = 4) • Het ligt eraan hoe geloofwaardig het wordt verteld (n = 4) • Sommige kinderen liegen (n = 2) • Overig (n = 2) • Missing (n = 4)	<i>“Als Bas veel grapjes verteld, nemen ze hem misschien niet serieus”</i> <i>“Het ligt eraan hoe je het zegt”</i> <i>“Het kan ook verzonnen zijn”</i> <i>“Samira heeft het nooit laten zien”</i>
Zou je het vertellen aan juf of meester? (Vraag 5)	Ja, omdat... (n = 41)	• Dan kunnen ze helpen/het oplossen (n = 17) • Niet fijn en doet pijn om bij je te houden (n = 10) • Ik moet het kwijt (n = 5) • Dan wordt het beter/komt het goed (n = 5) • Overig (n = 3) • Missing (n = 1)	<i>“Misschien kunnen ze helpen, dat is ook wat juffen doen”</i> <i>“Anders zit ik niet lekker in me vel”</i> <i>“Als je geen vriendje of vriendinnetje hebt dan ben je kwijt”</i> <i>“Dan kan het behandeld worden”</i> <i>“Omdat ik ze vertrouw”</i>
	Nee, omdat... (n = 8)	• Ik durf het niet te vertellen (n = 3) • Dan zeggen ze misschien tegen ouders/is iets voor thuis (n = 2) • Overig (n = 1) • Missing (n = 2)	<i>“Omdat ik bang ben”</i> <i>“Ik snap hoe het voelt en dat weet de juf of meester het en zeggen ze het misschien tegen haar vader”</i> <i>“Omdat dan de juf of meester ten onder gaat”</i>
	Misschien, omdat... (n = 15)	• Moeilijk om in te schatten (n = 5) • Ik durf het misschien niet te vertellen (n = 2) • Je moet ze dan wel vertrouwen (n = 2) • Overig (n = 4) • Missing (n = 2)	<i>“Kun je nu makkelijk zeggen maar als Samira zelf is dat moeilijk”</i> <i>“Ik zou het nu niet echt durven”</i> <i>“Als ze te vertrouwens zijn dan wel”</i> <i>“Ik zou het aan mijn familie vertellen”</i>
Vind jij dat er hulp moet komen? (Vraag 6)	Ja, voor kind omdat... (n = 37)	• Dat mag niet/dat is niet oké (n = 13) • Het is zielig/niet leuk (n = 8) • Bas moet anders alles alleen doen (n = 6) • Bas moet naar school (n = 3) • Het moet stoppen (n = 2)	<i>“Je kan een kind niet zomaar laten uitschelden”</i> <i>“Het is zielig en zo kun je niet leven met elkaar”</i> <i>“Bas moet alles zelf doen en hij krijgt geen aandacht van zijn moeder”</i> <i>“Bas moet naar school want anders kan hij bijna geen baan krijgen”</i> <i>“Zo kan het echt niet doorgaan”</i>

		• Anders heeft kind blauwe plekken ($n = 2$) • Missing ($n = 3$)	<i>“Want Samira zit heel de tijd onder de blauwe plekken”</i>
	Ja, voor de ouder omdat... ($n = 14$)	• De ouder moet wat leren of anders doen ($n = 9$) • De ouder mag niet zo doen ($n = 3$) • Missing ($n = 2$)	<i>“De vader moet manieren leren en Bas moet leren dat het niet zijn schuld is” “Je kan je kind niet zomaar uitschelden”</i>
	Ja, voor kind en ouder omdat... ($n = 10$)	• Ouder moet naar de therapeut ($n = 3$) • Ze hebben beide hulp nodig ($n = 2$) • Het kind moet het vertellen ($n = 2$) • Overig ($n = 3$)	<i>“Het kind kan naar een pleeggezin en de vader naar therapie” “Hoe Samira ermee om kan gaan en hoe vader dat niet meer kan doen” “Bas moet zeggen dat vader niet moet schreeuwen en vader moet lief doen” “Dan kan Samira genezen en de vader naar de cel”</i>
	Nee, omdat... ($n = 3$)	• Overig ($n = 3$)	<i>“Moeder en Jordi vinden het wel best”; “Anders wordt vader nog bozer”; “Er is geen ruzie of kindermishandeling”</i>
In een vergelijkbare situatie, zou jij hulp zoeken? (Vraag 7)	Ja, omdat... ($n = 45$)	• Dan kan iemand helpen/dan stopt het ($n = 11$) • Het is niet fijn om zo te leven ($n = 5$) • Anders blijft het doorgaan ($n = 4$) • Het is belangrijk/nodig ($n = 4$) • Want het kan pijn doen/een rot gevoel geven ($n = 4$) • Dan kan je het aan iemand kwijt ($n = 3$) • Omdat het niet leuk is/niet goed is ($n = 3$) • Overig ($n = 7$) • Missing ($n = 4$)	<i>“Dan wordt ik niet meer geslagen en wordt het opgelost” “Omdat het niet fijn is als je zo zou moeten leven” “Omdat ik niet wil doorgaan op deze manier” “Omdat dat wel echt nodig is” “Het kan pijn doen van binnen”</i>
	Nee, omdat... ($n = 7$)	• Ik kan het zelf oplossen ($n = 3$) • Overig ($n = 3$)	<i>“Omdat ik dan al mijn emoties kan uiten” “Het kan niet wat zijn vader aan het doen is” “Omdat iedereen een gelukkig leven verdient” “Omdat ik gewoon tegen mijn vader zeg dat hij niet moet slaan” “Wat je vader/moeder ook doet, ik blijf dan gewoon nog steeds bij hun totdat ik ouder wordt en mijn eigen huis heb”</i>
	Misschien, omdat... ($n = 12$)	• Missing ($n = 1$) • Ik weet niet of ik dat durf ($n = 4$) • Als ik er last van heb ($n = 2$) • Overig ($n = 4$) • Missing ($n = 2$)	<i>“Ik weet niet hoe je je kan voelen als je zelf mishandeld wordt” “Als het erg is dan wel” “Omdat het dan misschien sneller gaat”</i>
Stel je kent -naam-, kun je iets doen om hem/haar te helpen? (Vraag 8)	Ja, ik kan... ($n = 48$)	• Ik kan helpen door hulp te zoeken ($n = 10$) • Ik kan haar/hem afleiden ($n = 7$) • Hij/zij kan naar mij gaan/bij mij logeren ($n = 6$) • Ik kan het zelf aan iemand vertellen ($n = 6$) • Ik kan zorgen dat hij/zij het vertelt ($n = 5$) • Ik kan de politie bellen ($n = 4$) • Ik kan met zijn/haar ouders gaan praten ($n = 2$) • Overig ($n = 5$) • Missing ($n = 3$)	<i>“Ik kan de jeugdbescherming bellen” “Ik kan misschien wel leuke dingen zeggen en het niet daarover hebben” “Samira bij mij laten slapen tot er hulp is” “Ik kan het mijn ouders vertellen” “Als ze het moeilijk vindt om te zeggen tegen iemand dan help ik” “Ik kan naar de politie gaan” “Ik kan met Samira’s vader gaan praten” “Echt wel, een kind die mishandeld wordt laat ik niet zomaar staan”</i>

	Nee, want... (n = 7)	• Ik weet het niet (n = 2) • Overig (n = 3) • Missing (n = 2)	<i>“Ik weet niet wat ik kan doen voor hem”</i> <i>“Omdat ik daar niks mee te maken heb”; “Hij moet het zelf aangeven”</i>
	Misschien kan ik... (n = 9)	• Ik kan haar bij mij laten slapen (n = 2) • Ik kan om hulp vragen of zelf helpen (n = 2) • Het tegen de juf zeggen (n = 2) • Overig (n = 3)	<i>“Haar in mijn huis laten logeren en dan samen hulp zoeken”</i> <i>“Ik kan wel helpen als zij dat wilt”</i> <i>“Naar de juf gaan als ik durf”</i> <i>“Ik kan de vader spreken”</i>
In een vergelijkbare situatie, zou je het aan iemand vertellen? (Vraag 13)	Ja, want (n = 42)	• Dan kunnen ze helpen (n = 16) • Dan stopt het (misschien; n = 5) • Dan ben je het kwijt / dat lucht op (n = 4) • Ik zou het aan mijn vrienden vertellen (n = 2) • Dat is belangrijk (n = 2) • Anders voel ik me slecht (n = 2) • Het is niet fijn/niet oké (n = 2) • Overig (n = 4) • Missing (n = 4)	<i>“Dan kunnen ze me helpen met oplossen”</i> <i>“Als je niks vertelt gaat er ook niks gebeuren”</i> <i>“Ik zit er dan mee en wil het graag kwijt”</i> <i>“Ik zou het gewoon tegen mijn vrienden/vriendinnen vertellen”</i> <i>“Dat is belangrijk”</i> <i>“Want anders heb ik een rot gevoel”</i> <i>“Dat vindt ik dan niet oké”</i> <i>“Hij moet dan wel eerst toestemming geven”</i>
	Nee, want (n = 12)	• Het is niet heel erg (n = 2) • Ik durf het niet te vertellen (n = 2) • Overig (n = 4) • Missing (n = 3)	<i>“Het maakt niet echt wat uit”</i> <i>“Dat durf ik niet”</i> <i>“Ze gaan er een groter probleem van maken”; “Ik kan niemand vertrouwen”</i>
	Misschien want (n = 9)	• Ligt aan de situatie (n = 3) • Ik durf het niet te vertellen (n = 2) • Overig (n = 4)	<i>“Als je zelf mishandelt wordt is het moeilijk te zeggen”</i> <i>“Je kan bang zijn”</i> <i>“Als ze vragen hoe het thuis is”; “Niet iedereen hoeft het te weten”</i>
Vind jij dit kindermishandeling? (Vraag 17)	Ja, want (n = 41)	• Je mag niet mishandelen (n = 20) • Het kind wordt uitgescholden (n = 6) • Het is verwaarlozing/geen aandacht (n = 4) • Het kind vindt het niet leuk (n = 3) • Het is geestelijke mishandeling (n = 2) • Bas zijn moeder zou dit moeten doen (n = 2) • Overig (n = 2) • Missing (n = 2)	<i>“Als je vader bent mag je geen klappen geven”</i> <i>“Want woorden doen net zoveel pijn als daden”</i> <i>“Hij krijgt helemaal geen liefde van zijn moeder”</i> <i>“Het kind vind het niet leuk”</i> <i>“Geestelijk”</i> <i>“De moeder moet dit allemaal zelf doen”</i> <i>“Onder de blauwe plekken zitten en dan verbergen is niet goed”</i>
	Nee, want (n = 15)	• Hij wordt niet geslagen (n = 4) • Zo erg is het nou ook weer niet (n = 3) • Hij vindt het wel best (n = 2) • Overig (n = 3) • Missing (n = 3)	<i>“Hij wordt niet geslagen of getrapt”</i> <i>“Bas hoeft alleen maar boodschappen te doen”</i> <i>“Bas doet het voor zijn plezier”</i> <i>“Bas’ moeder kan er niks aan doen dat ze straatvrees heeft”</i>
	Misschien want	• Het kind moet alles doen (n = 2)	<i>“Bas moet bijna alles doen”</i>

- ($n = 7$)
- Ze slaan niet ($n = 2$)
 - Overig ($n = 2$)
 - Missing ($n = 1$)

“Want ze slaan niet, en schelden doen meer mensen”
“Dat is minder zorgen voor je kind”

Noot. n = aantal kinderen

^aDe vraagnummers komen overeen met de vragen uit de vragenlijsten in Bijlage 2, 3 en 4.